

Hind mk. 35.

UUDISMAA

ILUKIRJANDUSLIK NUMBER.

J. Nõmmik' u linoollõige.

TARTUS.

MAI MCMXXIII.

№ 8.

V AASTAKÄIK.

Sisu.

	lhk.
Tule taas. R. Ritsing	113
Unenäod. R. Ritsing	114
Kolm luuletust. A. A. Laanessaar:	
Teelahkmel	115
Märtsihommikune ekstaas.	115
Suurtöotus	115
Kaks luuletust. Valter Kaaver:	
Sina	116
Suurlinn	117
Nägemus. Juhan Jaik	117
Verev noorus. Mart Raud	117
Kolm laulu. Agnes Kauts:	
Sydame laul	118
Hommikul	119
Ema hällilaul	119
Surm. Eduard Nukk	119
Tühjad on. Eduard Nukk	120
Idioot. E. Krusten	120
Rändlaul. A. A. Laanessaar	121
Kui ma veel magan. Kusta Vesilo	121
Ellen. Eduard Nukk	122
Kevadõhtunc linn. Juh. Ritseson	122
* * * K. Ehrmann	122
Nägemus. H. v. Hofmannsthal'i järele tõlk. A. Oras	122
Igavene elu. K. Vesilo	124
Hallid viirastused. A. Rüüd	125
Katke romaanist „Rameryy“. Alex Antson	126
Tööst kui kunstist. AtA.	130
Usun kindlasti. Juhani Aho järele tõlk. AtA.	131
Tagatipp. G. Suits	132
Kunst, kunstnikud ja kunstikoolid. Re—Ise	136
Noorsoo looming. Ado Kalamees	138
Kirjandusest: Viisnurk I. Ado Kalamees	141
Aastakäigu lõpul	142
Omis asjus	143
Kirjavastused	143
„Uudismaa“ hääks toimepandud korjanduse aruanne.	
Pildid:	
Linoollõiked. J. Nõmmik Kaanel ja lhk.	129, 137
J. Jaik, A. Kauts. K. Vesilo, E. Nukk, A. Antson, V. Kaaver,	
J. Ritseson ja M. Raud	123

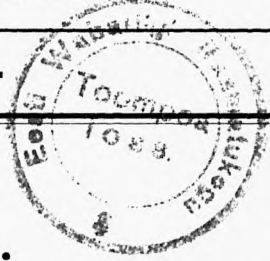
UUDISMAA

NOORSOO AJAKIRI.

№ 8.

V. AASTAKÄIK.

1922/23.

Tule taas ...

Moderato.

R. RITSING.

Bass-soolo

Meeskoor

p

Tule taas, tu-le taas, tu-le jäl-le, et saaks näha

mf *pp*

Tule jälle, tu-le taas! Tu - le, tu - le, tu - le, et saaks näha,

f *mf* *rit.*

sind, tun-da röö-mu, maitsta i-lu. Kal-lim tu - le!

f *mf* *p* *rit.*

nä-ha sind. Tu - le, tu - le taas, tu - le, tu - le taas! Kallim, tu - le!

f *p*

Ootan sind! Lahkumi-se kurb e-ha koiduks siis saab, kui sa

a tempo *mf* *pp*

Kallim, tule, tu-le taas! Ootan, ootan sind! Lah-ku-mis-e-ha koiduks saab siis, kui

mf *f* *rit.*
 taas tuled hurmama armas-tu-se-ga. Tule taas, tu-le taas, tu-le jäl-le kal-li - ke!
 sa tuled jäl - le armas-tu-se-ga. Tu - le, tu - le, tu - le kal-li - ke!
mf *rit.*

Unenäod.

Meeskoor.

R. RITSING.

Elegiaco.

mf *p* *mf*
 Ah, miks kurb on sü-da ke-va-del, miks nii mures meel. Lõbusalt ei ta-ha laulda
 keel; ei saa ma tunda rõõmu. Miks nii kurvad u-ne-näod mind sega-vad. Kurb mu kevad!
mf *rit.*

ff *f* *mf* *rit.*
 Ü-lim on ol-la kurb, ol-la kurb, kurbus väiksed laulud sä-ra-vaist pi-sa-raist
 ä-ra-tab. Ke-va-del il-mu-vad u-nenäod mure-sid mu-ga troosti-valt ja-ga-ma.
f *a tempo* *p* *mf*

f *a tempo* *p* *mf*
 ä-ra-tab. Ke-va-del il-mu-vad u-nenäod mure-sid mu-ga troosti-valt ja-ga-ma.

Kolm luuletust.

Kogust „Inimeseks saamine“.

Teelahkmed.

*Kas usku sind, hurmaja lind,
kes laulad, et alistaks end
vaid sulle
ma —?
ja läheks kui prohvet läbi maa...
ei kodu, ei kaaslast... vaid kõnelda
mis Vaim ytleb mulle?*

*Mu silmad on ahned, ja hinges ind
kõik näha, kõik teha ja tunda...
Kuid jumalad ihned —
ilm — lai!
kõik — asjata pyyd!
Teed harguvad nyyd —
väärt kumba ma olen, väärt kumba!?*

*Kas usku sind, hurmav lind?
Mul pere ja vara siit ilmast —
nii paljule võlgun end?
Kas teid
vaid kaks?
Kas ei —
vahest leidu ka keskmist ja kolmast..?
Kas usku sind, lummaja lind
kes käsed vaid jälgida end
ja laulda?
Kust võin ma teada —
võib olla, pea petad, pea jätad sa mind?..
Ning alati rind
täis ahtlust ja kahtlust —
kuid ikka veel, ikka veel sind
ihkaksin kuulda,
oi, laulikuks-lubadust laulelev lind!*

Märtsihommikune ekstaas.

*Pilk peata! Viimaks! Nyyd! Aeg — sulle öelda lase:
Sind armastan! Nyyd kord! Sa ilus! Seisata!
Kõik ilm, kõik julmgi, nyyd! end anna emmata
su lapsel, tundval sind, nyyd! koidus, all siin kase!*

*Kes Sinus jõuetu ja teab end vaevaldase,
kel elust pelg on vaid — las sellel kärvata!
Ei nutta Rõõmupeol, ei Lauas närvelda,
ei! ära haigetel sind mõnitada lase!*

*Näen ylal helkivat su võlvi võimsa vase,
su tulivankrit, tumm, ma taeva tõusma näen.
Siis rindu jäine õhk toob tahtmist kangelase —
ja, hiid, ma vannun, siin, all koidust karge kase:
„Sul, Elu Kõiksuslik, ma kandjaks, lauljaks jään!
Rõõm, sinu mägedel vaid olgu minu ase!“*

Suurtõotus.

*On asjata hoiged, ja armetu nutt,
ja enda hellitus hale!
Veel virgvel meis vaimustusvirvangut,
veel rinnus on raidumas rakatav rutt,
ning noorena nutta on vale!*

Vaid Õudus on ymber ning hingedes Karm,
kaos kylmetab kaeblejad kurvad:
Meis endis vaid, endis on tuldandev tarm,
vaid tuleva Homse meid elustab arm —
ning õitsma viib igatsusurvad!

Vaim võimsam ja vaimsem peab valdama maa,
kirg kõrgema keskpäeva poole,
ei enne me rindu rahu ei saa! —
See iha, see p y h a, peab paisuma
Suurtöötuseks tõusvale soole!

VALTER KAAVER.

Kaks luuletust.

Sina.

Õdang algas yle pikki tänavate, katuste ning maja vahel
Kuu mil kylmalt ujus abitumalt kui delfiin
Tulid peplumisse mässit, loobuden pea kärast, maskeraadist.
(Välja linnast kohe põlde algas matk meil kahel),
Kaugelt nagu korridoori põhjast kostsid viisid äsja kuuld kantaadist,
Sulasid siis suviöhe nad kui steariin.

Miljon igatsusi sirutusid liikmein suurest vaikustulvast,
Rahutus näis äkki nagu hingest kaotet —
Astusime piki maanteed kohe lämmit tumesinist ööd.
Tahtsin joosta, lyova surnuks enmast. Olin hull vast,
Võlut, laialpaisat, sinust mitmeks jaotet,
Käte kuumusest, odööri kosest segi lööd.

Mäletan: siis oli mets, lodjapuud ning vahel pikk mis värvit,
Väike jalgte, orashein ning kaste, jaaniussid maan
Sina lahti kingastunud röömlei jooksid paljajalu
Silmad heretusest täidet, täis ekstaasi närvid
Sinu järgi kui somaali*) läbi oksi, salu
Kihutasin, veren ihathusi karavaan.

Äkki heitsid mängu, seisatid ning tulid ise vastu
Võlui, hoovav hurmast, poosin uhken kui Jokast,
Pilgun kallistused, veretasid kastest jalad nagu roosid.
Hingen kire sytis ikkasid nii tulla, astu
Tundsini hiljem: unustasid kuhund poosid, —
Kätel hoidsin sind kui väikest last.

Kuskil aga öökull äkki huikas, nagu askus
Tõusis yle meie, kohkus sydamate peidun
Õö läks mööda. Ärkasime teineteisest lahti kist.
Kuskil algas jälle linna elu, tänavate raskus,
Maine needus, lahkumine, meelen valupist',
Pime kobamine, ahastus kui surmaheidun.

*) somaali — metsik rahvatõug.

Suurlinn.

Sin paistab päike vaid, kui tõuseb ta seniiti,
Ent linnun kihab karnevaal,
Suur askelduste tuhing! Dynamism! Jooks, karusellid, liikumine igal aal!
Käib klabin vastu tänavkive, krysoliiti.
Linn piirat myrast elab, möirgab, kihiseb
Ning turud, väljad, tänavad, bulvaarid inimesi saalimisist sihiseb.
Näed rikkaid, sante paberrüidein, daame kulbrokaadin ning damastin,
Bankiire, marodööre, kontorite šeffe yhen mastin.
Ning paljajalgsed lapsed, kerjused, kretiinid —
Kõik kes veel kisendavad, kellel elu seen
End kogund yhte äride ning asutusi een
Et purunevad rõhumisist määratud vitriinid.
Tung — sööst ning viled, suitsud, lükkamised.
Siis autod, omnibussid, vankrid, rongid
Ning trammi nagin, kirikkellad, laeva ruigamised
Motoori närvilikkust! aeroplaane tiivust taevas songit!
Maapinna värisemist! tanki astumisi, ratsaväe sõitu!
All promenaadi poole inimese jalaruttu!
Fanfaare ning orkestri röögatusi, sekka orvu nuttu
Ning juubeldusi, tsirkust, ryhmanisi teineteise võitu.
Kesk seda tuhingute katarakte, rahutust ning juttu
Sööd aga armastus, neet Kristus igan majan, saalin
Ning pete kõikjal: igan mahajäet kvartaalin
Kun Inimene surmat, tallat mutta.
Kõik nagu hääbub, mõttetusse, tyhjusesse, uttu.

JUHAN JAIK.

Nägemus.

Surmakell... Taeva all hanede kisa...
Laaned kajaden karjusid,
Pilved kaugusse vajusid;
Langes maale neilt jäätand pisar.

Tuli väljule hämarus põhjast tumedast,
Külma tuulega segat neede.
Mustad öö-ratsud üle maade ja vete
Kihutid pöruten maad kumedat.

Lennul ruttas neid miljoneid, määratuid,
Mürgine pilv laskus alla mullani;
Maaailma lõpp võis tulla nii —
Metspuud väristen kolistid sääreluid.

Põhjataevas lõi selgeks kui jää,
Pimetus ruttu ta süle;
Tõstis virmalishnõid metsast üle
Verisärava koleda pää.

MART RAUD.

Verev noorus.

Ballaad.

Kilkli kõikjalla keväde:
taevas tulda tuisaskelli,
laani laule lainetelli.
Inimhingissa ilosi
rõõmo rökkava rabeli:
hõisked hõljahtid õhossa,
tõusid tuisa taevoani,
päikeseni, pilvedeni.

Itsi Kaspri kulopäine
ildalla ilosaalla,
istus onniksena eessa
kurvi kulmi, mure meeli.
Kuulis noori nurmedellä,
mehi mehitsid morolla.
lusti laule laulevada.

Kaspri mõttedki mõlatid
mineviko muinasmaile,
noorusesa nurmedelle.
Syyvis soovi sydämeje,
hüülis hingeje igatsus
päikseliste päevi perrä,
millal ilmad ilosamad,
eloviivod valemamad.

* * *

Kaspri kurba kamberissa,
leinä laugi lee lähellä
mõlgutelli mõttidasa.
Tääl tulli temä tubaje
kyläläline kummaline
veidy vettä vöttemaie,
jänuda jahutamaie.
Too tulija Taikva tarka,
see sönuri Soivre soosta.
Tulli tubaje, tereti,
piiluskelli peremeestä,
kavva Kasprida kaesi.
Siis aga salaksi susisi
poole Kasperi kähisi:

„Sul jo surma silmädesä,
koolo kuma kulmingussa.
Kas tahad tuiku Toonelaje,
juba Mana mano minnä?“

Kostsi Kaspri kysimuse:
„Ei taha tuiku Toonelaje,
ei veel minnä Manalaje,
aga pole jo parata,
kui jo koolo kulmingussa,
surma särä silmädesä.“

Taas siis tarka tasakesi,
Kaspri kõrvaje kõneli:
„Kui igatseb sino hinge
veelgi ilmassa elädä,
elo vainodella veerdä,
siis mo õppus sull, hyväke,
olgu selleksi sinole:

Lauballa lehekuisella
kyta sauna säräväksi,
kuuma keres kilklevaksi
emälepä lömmudella.
Lepä lömmelle lisaksi
pead aga tooma sa tulije
sysimusta surnoristi,
kasepuise kalmistulta.

„Siis mine vannije, vesije,
sorka silmäpilkemeksi
väitätsi vahe käsivarte...
Nõndap imbubki ihosta
so vana veri vesije,
sirib surma sydämesta.“

* * *

Lauballa lehekuisella
kyttis Kaspari kerise
emälepä lömmudella.
Lepä lömmelle lisaksi
surnuristi tõi sysitse,
kasepuise kalmistulta.
Kyttis kivid kiirgämaie,
kerese kumendamaie.

Siis läks vannije vesije
väitse vaheda vajoti
soonejesa solkslevaje,
tukslevaje, tuiklevaje
terä terävä tugesi.

Suiklid silmäksed sululle,
aga kummad kangastused
ärkäsid hämärusessa,
kolde kahvava kumassa.

Nägi noorusnurmidana
äitsmeissa uppuvaida,
säränguissa siravaida,
löhnadessa lailavaida...

* * *

Päeväd paljod jo pimenid
mitmed närtsisid nädälad
ennegu leiti Kaspri korjus
hurmastasa hanguvasta,
verestasa vettimasta.

AGNES KAUTS.

Kolm laulu.

Sydame laul.

Yhe sydame ma põimisin
kallistuste yska.

Yhe sydame ma hõimisin.

Tulid vallatumad hobused
sydamesse kurba.
tulid hobud kallid, kodused.

Tulid naerud helmid, tulised
silmi kurbi juure.

Tuli sydamesse vurises.

Tuli elu uwen huminan
mitme mere tagant.

Syda kõndis teisen suminan.

Syda, syda yhen magasid
kallistuste pesan.

Syda sydant ikka jagasid.

Kymme väikest õnne vallatut
olli sydamesse

hellituste päikse kallatud.

Astus syda radu sadasid
saja suve saatel.

Hõied põõsailt maha sadasid.

Lehed kuldsed puielt kukkusid.

Sydamesse jälle

kurvad surma ooted uppused.

Hommikul.

Lõin väiksen naerun lahti silmipaari,
end unest jälle tõin,

ja ime-, imeilusaid siis saari,
kui meri täis mu silmisõim.

Õo mustan maskin hirmuta mind tahtis,
tuul hiilis maja een.

Yks silm ja nägu läbi akna vahtis:
kuu kuldne rõngas pilvi seen.

Kaks tuvipaari kudrutid mu huulil,
õo räsis juuste seen;

ja tutu-lutu kesten õo ma kuulin —
yks mõte laulis aju seen.

Kuldnokki hommikkisaga kui kaugel
maa kuskil valgeks löi
ja ahnelt-ahnelt yle taevalaugel
härj — Päike pilvi sõi.

Ena häällilaul.

Tähed rõõmsad silmad taevan.
Kullali.

Kurrus purjed lohisevad laevan.

Akna taga pimedused juttu.
Kullali.

Mäen, orun hõitselised luttu.

Katab uni kuldse voodi.

Kullali.

Kust need linnud taeva alla toodi?

Sasis tuuleema siidi lokid.

Kullali.

Laste sydamed on hõbeniidi vokit.

Maga, tillukene, unnu, maga:
kullali,

sammub õo ju ukse taga.

EDUARD NUKK.

Surm.

Ei tulnd meelegi seda, keda oli unustand inime . . .

Vaevalt saabus õhtutund, sund miski asetis südame
seda pureden.

Keelaten mureden

maisten unustella vaimu, aimu kel polndki vajast

mida inime käskijaks seadis, teadis, et kõik rippuv ajast.

Üle jäid soovid . . .

Igatsushoovid

avanid mõtte tõlde sõiduks, — võiduks uueks enese üle.

Ei olndki sõpra, tõpra leidsid vaid süle

olema lahti.

Mitu tahti

enese hinge sureja süütas, tüütas teisi ja end,

kuni ükskord siis, viis kaasa lend

tema vastse mina.

Ken oled sina, —
een viimne kel samm, — vamm tühjaks jood?
Oled vaid aastate ohver, kohver lõppjaama tood
Seen surnulina!

Nagu lade tina
langes südame päält, häält kuulden enesen luiklevat:
inime, naine või mees, ees ikkagi tuiklevad
teised ilmad,

mida silmad
selle elu pole kellegi näind. Käind olete radu
kuni maiseid — mõistusega talland, kalland ihkeid sadu
enese hingpeekri — valu!

Viskas viimse alu
pääle hapra elutassi, passi ligi andis
surm, et astuks ellu teise, seise üle kandis
teisele leheküljele...

EDUARD NUKK.

Tühjad on.

Tühjad on südame surutõrred
tilkumast tunnete mahle magusaid.
Palju päevi nii miljonjaguseid
ülesse ahtinud aegade orred.
Tuleks veel kunagi tagasi taotet
ajad noorusehädad ja vagad.
Etu, kas iialgi roose veel jagad, —
roose kukkunud, roose kaotet?!

E. KRUSTEN.

Idioot.

Keskpäev hele,
Vari plangu taga selle,
Idioot kus terveid päevi,
Hoides ikka peos üht kivi,
Plekki, teivast, vahest laastu,
Naerdes päikeselle vastu —
Istub üksi.
Taoti tukub,
Keha põlvedelle kukub...
Äkki ärkab;
Lukutakse kuskil uksi,
Suure päikse taeval märkab.
Linn ja tänav...

Plangu taga
Keskpäev hele,
Kauplevate naiste vada.
Tund, mil varjudeta valgus...
Avatakse kõrge värav
Nähtub turuplatsi algus.
Tüdrukud siin käivad vargsi
Püümas ta korratusi —
Totrat naeru, osatusi
Teevad argsi.

Teist kord avatakse värav
Nähtub elav, kirju tänav...
Keskpäev kuum, nüüd sünnib heli
Kaugel imelisi hääli.
Suletakse kõrge värav —
Rahu, uni valdab meeli;
Keldris kiigutakse hälli,
Kuskilt helgib aken särav.

Jälle avatakse värav...
Tuleb päivitanud väljast
Mahajäetut söötma ema,
Armastades toidab tema
Poega igavesti näljast
Igavesti väetis, last.

Rändlaul.*Laulda ghe vana⁷kylalaulu viisil.*

*Yle maa, yle vee, viib rändaja tee —
 mis oleks veel kaunim kui see?
 Yle maa, yle vee viib kevade tee,
 toob kevade sydamesse.*

*Ei oota ees meid õnnela, ei unistuste saar,
 meid ainult rahutumaks teeb eel kaduv taevakaar.*

*Mis on ses sinikauguses mis veetleb meid, kes teab?
 See virvendab, see kirjendab, see meelitab, see veab.*

*Yle maa, yle vee viib lilletet tee,
 toob lillesid sydamesse.*

*Yle maa, yle vee viib ränduri tee —
 mis ilusam ilmas kui see!*

*Oi, mitmel mäel nii säraval me veel ei ole käind,
 nii mitmeid välju võlvuaid me veel ei ole näind.*

*On päevad täis meil päikesi, ööd igatsevaid kuid —
 ning taas on teid, taas uusi maid, taas helkvaid hommikuid.*

KUSTA VESILO.

Kui ma veel magan.

*Kui ma veel magan, astub pyhapäeva hommik yle läve
 ja unen näen ma puhkamise mõnu
 ning kuldseid sõnu
 ma räägin päikesega, kes on tulnd mu tuppa yle läve.*

*Kui ma veel magan, puhkeb õitsemise illu roose
 ja kudrutavad tuvid päikse kullan
 ning ikka hullan
 ma rõõmu kihutaden yle minu naeratavis poose.*

*Kui ma veel magan, kaugeil kirikutel kumisevad kellad
 ja liblik kirju lendab üle aasa
 ning meri kaasa
 toob enesega mulle võõramaised unistused hellad.*

*Kui ma veel magan, puhub karjapoisu mättal vilepilli
 ja kitsed mökitavad võsastikun
 ning mägestikun
 tuul jookseb sahinaga uute uudistega varbad villi.*

*Kui ma veel magan, laulab uni mulle uinumise laulu.
 ja kärbsed võidu sumisevad seinal
 ning kasten heina
 all orun niidab hobustelle sulane ja laulab laulu.*

*Kui ma veel magan, tuleb jumal taevast inimeste sekka
 ja räägib uvestsynnist kuldseid sõnu
 ning vana Tõnu,
 kes vara ärkand, imeb savipiibu läkatuste sekka.*

Ellen.

Maet lumijahhu teid me sammusime tuntud paiku.
 Park... Mõni määnd... Kask... Lepad, kuuski rida,
 mil tüveden haavsilmad nutman vaiku,
 okskeeled kõnelevad midagi, ent me ei tarpa mida.
 Me mõlemi nii ühte suland hingmetallid,
 et kaotand maksuse on aeg ja ümbrus, mis meid piiras.
 Kui avat raamat olen een Su hell ja siiras.
 Ah, hää nii armasta — üksteisel olla kallid!

Kui palju maid on nooruspäevil läbikäid.
 Oi, palju nägusid too tee mul vastu tõi ja viis.
 Kõik hääbusid kui kajad — Sina meele jäid;
 nii püha nagu palvetajal ohvrihiis!
 Sen hiien kummarda las pää mind maha
 ja panna Sinu südamaltarille ohvriloom — mu hing!
 Üks kõik — kord siiski katkeb elu habras ring,
 Sen ringin pääle Su ei midagi ma taha!

JUH. RITSESON.

Kevadõhtune linn.

Maa jumaliku kire lämmatavat hingust
 kuis haihtund päeva kestel. Kõikjal käriseman
 võik talve rõhk ja värsked vered suriseman
 ju tänavate soonten. Nagu lingust
 on visat autosid, neil väriseman
 viht kahar viigilelehena bensiini vingust.

Tramvaide täkud traaveldavad trilistaden
 pooltühjalt — umbseks saanud kandilisen vakan
 on igale — aegajalt väljahteleb lakan
 neil terastraadilisen vilistaden.

Ja ülal riba taevast nagu akan
 kun taga suri päike ilma veretaden.

K. EHRMANN.

* * *

On jälle kevad
 ja läinud talv.
 On jälle kevad
 ja jooksvad veed.

Ei enam rinnus tunne nukrusvalu,
 ei enam hing ei ihka ega palu.

On jälle kevad
 ja laulab lind.
 „On jälle kevad“
 nii lausub rind.

Ja hääbunud on muistne talve mõte
 ning käten, jalun, lihasten uus võte.

On jälte kevad
 ja õitseb lill.
 On jälle kevad —
 nii hää on mul.

HUGO v. HOFMANNSTHAL.

Nägemus.

Täis hõbevirvendavat vinet oli
 org vaikne videvikul, nagu nõrguks
 kuu läbi pilvede. Kuid põlnud öö.

Juhan Jaik.

Agnes Kauts.

Kusta Vesilo.

Eduard Nukk.

Alex Antson.

Valter Kaaver.

Juhan Ritseon.

Märt Raud.

Ses oru hõbevõrvendavas vines
 mu mõtted hämardudes sulasid
 ja sala suikusin ma lailavasse
 vahujasse merde, maha jättes elu.
 Seal kasvas imelisi õisi, karik
 leekhõõguv-tume! taimetihnikuid,
 kust hoovas väriseval voolul valgus
 topaasi pehmena. Ja imehelin
 kui raskemeelne muusik, kõlas kurvvalt
 mu kõrvu kaugelt, kaugelt. Ja ma teadsin,
 ei mõistnud mitte miks, kuid siiski teadsin,
 see seal on surm. Ta saanud muusikaks,
 leekhõõguvaks ja valdavaks ja kurvaks
 kui nukrus sügavam.

Kuid imelik!

Suur koduüha elu järgi nuttis
 mul tummalt hinges, nuttis nagu keegi,
 kes suures hüglapurjes merelaeval
 veel tumesinetaval õhtu eel
 on mööda sõitmas linnast, kus ta kodu.
 Ta silmab tänavad, ta kuuleb müha
 ja vulisemist kaevudelt, ta tunneb,
 kuis kandub lõhnu sirelpõõsailt, näeb
 end kaldal seisvat üksi lapsesilmi,
 mis rasket nukrust täis ja ihkaks mille,
 näeb läbi akna tule omas toas —
 suur laev kuid viib ta tummalt edasi,
 veel mustjassinkjal vaikselt liigedes
 ja laotes võõraid koldseid hüglapurji.

Tõlkinud A. ORAS.

KUSTA VESILO.

Igavene elu.

Keegi ei või teada, kui kavva ma lebasin tühjusen, mis mõõtmatu igan suunan. Võisin olla olematu olevus. Kui taipasin, lamasin kerra kistuna koopan. Mul polnd valus, ei halb, ei hää. Tundsini, et liikusin rütmiliselt ühenkoon koopaga, nagu õõtsuden üle tasaste lainte ning kuulsin tumedat kõminat väljastpoolt. Vahel jäi liikumine seisma, et taas alata, et taas mind õõtsutada, tõugata, väntsutada. Koopan oli pime, kuid mugavalt soe. Kusagil kõrgemal tuksum mingi asi järjekindlalt ja lakkamata, nagu purskaks perioodiliselt fontään. Kuis see oli rahustav ja hää, pannes mind tuksuma saman rütmin.

Pikkamisi, kui harjusin ümbrusega, märkasin, et olin köidet koopa seinä külge ning koobas oli niivõrd väike, et ei saand end sirutadagi.

Kord märkasin punast kuma, mis tungis läbi ühe koopa seinä. Mis võis see olla, seda ei teadnud, kuid määratu tung kiskus mind selle poole, sellep sain rahutuks ja rabelevaks. Surusin kõigest jõust vastu koopa seinu kuni väsisin. Vast sajandal kordamisil avanes koobas, et mind välja lasta. Hele valgusjuga lõikas mulle silmi. Karjusin. Mul polnd hirmu, kuid olin võõran ümbrusen. Üks hüglane tõstis minu üles, teine sama suur, lamas valutava ilmege voodin. Mis minuga tehti, selle otstarvet ei teadnud ma, ainult valguse poole sirutin omad nõrgad käed.

Siis magasin, kuid tuhat salajast häält ümbritsesid mind. Kui taas ärkasin, kõnlesid hüglased minuga võõrast keelt. Palju oli neid, kes mind vaatasid; paljud neist silitid minu pääd. Toona tahtsin palju magada ning unen olin laial legendikul, mis lõppes sinisesse ääretusse; sääl istusin üksinda pilk kiindund kauguse uttu. Päike oli minu pääd kohal, valgus surises ümberingi, seljataga laiatas õudsus. Ma ei tea, kust tuli mulle sarnane mõte, et ma olin inimene. Tõesti, ma olin inimene. Mulle näis, et mind see nimetus kohustas milleski.

Kui taas istusin unen legendikul, kostsid minu selja tagant sammud.

Keegi tuli, ruttas minust mööda ilma et oleks mind märkand. Siis tuli teine, kolmas, kümnes rutaten sinetava kauguse poole.

Hõikasin:

— Ae!

Küsisin:

— Kuhu?

Keegi ei vastand. Kõik läksid vaikiden oma teed.

Siis tuli ema, käed kaugelt sirutet minu poole, tuli jooksten.

— Kallis, minu Kuld, ütles ta.

Mind sülle võtten, isa toetusel läksime teed, mida mööda paljud een läksid. Küsisin emalt:

— Kuhu peame minema? Miks rändama?

Vastas isa:

— Kõik lähivad seda teed, sellep peame meilegi minema.

Kui kasvasin, kõndisin ema käe kõrval. Poisikesena jooksin ta een, vallatu ja kilkav. Vahel jäin seisma, võimetu edasi minemiseks. Igakord olid siis isat-emat kurbusen, ning kandsid mind kordamööda sülen ääretut lagendikku mööda millegi poole.

Nooremehena vaatasin künkalt ümbrust. Sinnamaale, kuhu silm seletas, kõndisid miljonid inimesed ühen suunan, ühe sinetuse poole. Ning minagi taipasin, et pean minema sinna poole sellep, et üks jõud, mis minust tugevam, sundis minema. Seljataga mustas õud ja teadmatus. Seljataga elas hirm.

Kuis meeletult rabeles inimmass yhte poole, sõtkudes kaaslasi jalge alla. Kas tõesti olin toona üks aatom tollest inimmassist?

Kõndisime, kõndisime.

Isa sai vanaks. Halle juukseid pudenes talle pähe. Ema sai kortsuliseks, unistavalt vaadates minu pääle.

Ükskord ütles isa:

— Poeg, mine ruttu, et mitte teistest maha jääda. Vaata, eelolev valge taevaviir on sinu suun. Mina olen vana, mina jään taha.

Võtsin ema käe kõrva ning läksime. Isa jäi taha; ma ei tea, kuhu ta jäi, mis temast sai.

Varsti ütles ema:

— Kallis, mine üksinda, mina olen vana.

Nägin paljud pojad-tütred jätsid jumalaga omad vanemad. Nüüd läksin üksinda, tõrjudes paljuid kõrvale, et minna paremat teed, ning kordagi ei küsind ma kuhu lähen sellep, et teadsin, et taga oli surm.

Õitseen võtsin võõra naise oma kaaslasteks. Läksin siis tema ja oma õnnega üle liivase lagendiku eimillegi poole. Sajad miljonid teisi inimesi astusid saman suunan. Siis läksin lastega, kanden neid sülen ja hoiden kui õne. Ajaga tuli vanadus ja nõrkus. Jätsin jumalaga lastega, õelden neile seda, mis ütles mulle minu isa.

Jäin taha.

Inimparv tormas minust mööda. Jäin üksinda keset lagendikku nagu kunagi ennem. Siis vajusid silmad kinni ja tuli teadmatus ning keegi ei või teada, kui kavva ma saan lebama tühjusen, mis on mõõtmatu igan suunan. Veel siis, kui ma raugana istusin lagendiku liivan, silmad pöördud sinetava kauguse poole, kuhu kadus rühkiv inimkari, ei teadnud ma, miks ihkasin selle karjaga rännata mõttetuse poole.

A. RÜÜD.

Hallid viirastused.

Nägin kord une, eriskummalise, õudse. Püüan kirjeldada, mis nägin.

Olin eksind määratu suure majja. Ees, taga tõusis, kadus kauguse lugematu korridoride, treppide lademik.

Üksi olin.

Ääretu hirmuga põgenin mööda otsatuseni venivate seinte kitsast vahet. Hingen pakitses meelega.

Põgenin, põgenin.

Korraga avanes mu ees määratu treppide kuristik. Sügavalle, nägematu otsatuse põhja poole libises nende määratu, ühiseks neelamiseks laiaili aet kõri. Tundsin, et kaon ka mina sinna.

„Hukun—hukun...“ karjus terve keha. Hirmuga, kartust maha litsudes lähenin sügavikule. Määratu avaus venis mu silmade eest pikkamisi koledalt vaikiden alla.

Viimaks, üliinimliku jõuga kiskusin silmad talt.

Väikeselle, kummaliselt peen äärjoontega kirjutet sildile langes mu pilk.

„Käik nr. 4“ — veerisin vaevaga. Äkki hoovas mu'st mööda määratu rahva laine. Hiigla käe rusumist tundsin oma selja taga. Vuhisesin ühes teistega sügaviku poole.

Äkki ärkasin jälle keset korridoride võrku. Meeleheitel otsisin väljakäiku. Siis aga mingi koleda aimdusest haaratuna vajusin põgenemise hõlma. Nägematult lendasin läbi vaikuse, saatuse raskust seljan tunden.

Korraga pörkas vastu tühja avaust. Tundsin, et seisan Tema een.

Pikkamisi langes mu vaade läbi avause, selle taha.

Tühjus, saatus — tume tuba. Ei seletand seinu; vaid taga pool nägin istuvat kõrgendat alusel kellegi; istujast eemal, jämedaisse ahelaisse needit, liikumata asendis, seisis veel keegi.

Äkki, kummalise julguse hüppel, kargasin tupp. — Vaevalt olin paigalt liigutand — säääl tõstis istuja pikkamisi pääl, pörkasin tagasi. Korraga kerkis ahelais olija üheks ainsaks sirgeks, täis uhkuse külmust ja suurust, sest ja... vajus tagasi oma liikumata poosi.

Mõistuse, rabatult hääbusin ka minagi.

ALLEX ANTSON.

Katke romaanist „Rameryy“.

Pime torm vallutas tyhjund pargi. Pragiseden langesid yle teeliiva rasked oksad. Raagund puud hoigasid kõnnisteede tyhjusse ja läbi pimeduse langes riietelle raskeid ja värisevaid lehti. Sadas hooti ning tugevalt.

Möödusin märgi alleid. Pääkohal kohises tuule vahenditu hoog. Rentslin vulises vihma ja veeruttamise valang. Paar kraaksuvat ronka hirmusid männi ladvast ning lendasid kisaden yle öise linna.

Kobasin käsikaudu enda kodu ukсени. See oli pime ning tyhi — säääl ei olnud yhtegi kes oleks ootand. Ainult aknad krabisesid vihmsajust. Katusel hundas tuul ning värisen hooti valjeneden vihma monotoon muusika.

Tuba oli tyhi. Ei ealeski enne aimand seda tyhjust sarnase valusa selgusega, nagu nyd hilisõhtul, eel pika ja uneta öö.

Süütasin värisevail käsil kaminasse tule — toetusin sygavasse leentooli — avasin raamatu, et lugeda nagu ikka, ent see langes varsi raskelt põlvile — isegi kunst ei toonud enam rahuldust, mida olin otsind ning igatsend kogu elu. — Isegi raamatud ei suutnud anda enam õnnekust mida olin janunend kogu olemusega, valusalt, jätmatult. Ainult vihm ning tuul

kisendasid läbi haige sydame, saabuvast sygisest.

„Sygis!“ — mõtlin kavva ja korduvalt seda sõna — ning samal silmapilgul kuulsin äkki, kuidas läbi tyhja ja märja tänava lähines traavides yksik tõld.

Hobuseid kiirusteti pöörasen rutun, sest kapjeplagin sarnanes terava lõikena vihmpiiskade languselle.

Ootamatult, otsegu hämmastuseks peatus vanker ning vaevalt minut hiljem koputas keegi valjult välisaknale.

Tõusin ja lähestusin uksele. Mida soovis keegi võõras siit, kun ei olnud kavva enam ykski peatund.

Avasin ukse ja nyd, kui tule kiirgav helk lõikas pimedusse, tundsin äkki tuleja: See oli minu lapsepõlve ja nooruspäevi sõber, kirjanik Rameryy.

Kamina lõõmav helk langes talle otse näkku — see sarnanes luukere kondiselle palgele. Endisest elurõõmsast noorest mehest oli allesjäänd ainult luisem ja soonelisem osa. Mustade kulmude alt leegitised synges ja poolhullumeelse läikega silmad. Need olid alles endised!

Metsikud, hullrõõmsad, kurvad ja käskivad. Muu oli lõpmata teisenend. Yle kortsulise ning kõrge otsaesise langesid paksud ja tihedad juuksed. Osa neist olid juba hallid.

Aastaid ei teadnud ma temast. Kuidas saabus ta nyd siia väikelinna.

Rõõmustusin. Palusin peatuda — istuda. Olin otsegu uvvestsyndind hämmastuse algest rõõmust!

Kavva hoiden mu kätt, kysis naerden: „Kuidas elad?“ Oli mu vastus harilik: „Elan nagu ikka“, ent ta karmide huulte ymber värisen korraks liigmärgatavalt lepliku ironia tuksatus.

— „Elad nagu ikka?! Naeris. „Oi sõber, see on lõpmata igav ja kerge. Surra nagu ikka, see on sagedasti paratamattus, ent elada nagu ikka, see on halvem võimalus olemiseks. Mina ei suuda seda päevagi!“

„Usun!“ kinnitasin meie istuden kerge naeratusega. — Ja sõber! Päev, mis on sarnane teisele, on olematu päev. Olen

seada aimand juba õige ammu — ja sellest suuremast mõistmisest on saand mu elu lõpmata huvitavaks.

Midagi ei tohi sarnasena korduda nagu ta kunagi oli. Nietzsche eksis rängasti kui ta ütles: „Veel nii elada, veel kord seda tundi läbi elada, see on suurim — see on ylim“. — Ta oleks pidand ytlema — see on mõttetum, lollim, totram. Ent suurused eksivad nii sagedasti. Anname talle teiste väärtuste pärast andeks. Nende väärtuste pärast mida ta lõpmata valdavana esitand.

Näed sõber — olen saabund. Minu tulek yllatas sind. Olen otsind yllatusi — sest need moodustavad elu ilusama osa. Olen pyydnud neid siis ka teistele niipalju valmistada, kui ealeski võimalik — nii paljudelle kui vähegi võimalik. Sellest viimasest tingituna ei saand ennem sind kylastada. Sind — kellest mul ilusaim mälestus jäänd kogu mu nooruspäevi kesten.

Selle eest tahan Sulle nyud põhjalikuma yllatuse valmistada. Olen eluga lõpparved teind. Olen saabund siia selleks — et surra.“

Hämmastusin. Mulle näis, nagu sädeles ta silmin varjat hullumeelsus, nagu libiseks hetkeks yle ta näo meeleheite synges ja mõistmatu varjutus. — Mulle olid liigselt hämmastavad, peaaegu uskmatud ta viimsed laused — ent ometi ei kysind ma midagi — vaikselt, nagu oleks see mullegi sama mõistetav ja arusaadav, istusin edasi — vaatasin ainult teravamini ta lõppend ja kuivetand näkku — sääil ei olnud enam midagi, mis oleks tuletand endiseid meeleheite jooni, — ta kõneles edasi rahulikult, peaaegu rõõmsalt:

„ . . . Inimene kes surmast kõneleb naljatab ainult ehk on juba osaliselt korjuseks muutund. — Võib otsusta, kumb minu kõneluse põhjuseks.

Veel on päevi elada. Olen eland neid palju — tuhandeid erinevaid merisaarte ja mannerite mail, olen hulkund karnevaaliridaden ja metsade tühjusen, olen kasvand suurlinnade käran ja kõrbe yksindusen. Ma ei kaeba, et mu minevik sisaldaks vähe rõõmu — veel enam, see on saand mulle

koormaks õnnekuse rohkusest. Olen igast olukorrast triumfi moodustand — nii saabub ka surm sellena: Tahan elada viimaseid ylevaid ja rõõmsaid päevi — kunstile, tantsule, muusikalle ja armastusele. Ainsaile suurimaile väärtusile elun.

Mäletad sa sõber meie noorust — meie voorusi — nad ei olnud just inetud — ent nad olid lõpmata yhekylgsed. Arvan, inimene kes patune ei ole olnud, ei võiealeski süütuks saada, sest enne kui milleski saadakse, peab selle vastand oldama.“

— Teda oli haarand vaimustus. Ta kõneles otsegu nägemusse langenua. —

Kuidas olen päev-päevalt aimand, kui viletsalt, närtsinult oskab elada igapäevane inimene. Terve elu on tal sagedasti ainus hall teerada toa ja teenistuskoha vahel. — Ainsal toolil istub ta osa enda elust, ainsan voodin magab ta poole enda õnnest.

Need on need koduelanikud. Nende ilm lõppeb vasikakopli taha, nende naine on ilusam madonna ilman ja nende pojast saab veerandsyllase kapsamaa Napoleon!

Vaata sõber! Usun, et olen eland hulk aega õigemini, kui ykski teine — mu päevad on sagedasti sisaldand rohkem rõõmu, valu, joobumusi, juhtumusi ja meeleheiteid, kui teistel terve pikk elu. Olen Arlekiini helisevaid kuljuseid kahel käel kylvand kaela kõigile enda rännakpäevil. Olen omand sagedasti Hamleti kurbuse, ning Napoleoni võimutunde.

Ei ole peatund palju ühen paigan — ent sääil kun seisatasin, sääil hingasin avaramalt — julgemalt.

Täna paremini, kui eile, — täna meeletum, julgem, kui enne. Homme ilusam, kui täna. — See on olnd mu pyye. Mind ei seo ykski kõidik nii, nagu teisi. Hulkade seadused ei ole sarnasen ulatusen minu jaoks. Usun: seadused on yldse viletsate ja argade jaoks, ent viimaste hulka ei ole ma veel kuulund, kuigi olen olnud hulgas, kalur, kaupmees, kassapidaja, õpetaja, madrus, ülikooli-professor, kirjanik, majade ja laevade omanik — ent ma usun, aeg hilistub — õõ on puhkamise jaoks. — Usun, et pooldad minu ettepanekut: homme

sõita minu siinsesse uude lossi, sääl võime kõnelda pikemalt kõigest olematust ning tegutseda kõige olevaga. Kell viis sõidavad hobused siia. Usun, et oled sinagi selleks ajaks puhkand.

Jaatasin. Püüdsin omada enda hariliku meeoleu, ent ei suutnud seda. Tullen tagasi kõrvalruumest, kuhu olin juhatand sõbra, tundus nagu naeraks, keegi läbi mühiseva sygissaju, tihedast pimedusest toa vaikusse. Kuulatasin: Ainult torm ja vihm läbistasid ymbruse. Aimasin ainult: Sõbral oli õigus. Tal oli kindlasti õigus.

Terve õõ krabises vihma vasta sammeldund seina, vasta pimedaid aknaid ja tänavkiva. Terve õõ kisendas torm raskelt ja rõhuvalt ja vahetevahel käis sahnal langend lehti vasta aknaid. Ei magand. Uni ei saabund. Mõtlesin enda kurvast ja yhetoonilisest elust. Vaatasin voodist avat silmi pimedusse — enda minevikku. Mõtlesin tulevikku, ning teadsin, see ei eraldund palju sellest, mis oli möödund. Mu elu ei toonud mulle enam yllatusi. Olin selleks liig palju kannatand. Ja kõigist mõtelden pidin jälle mõtlema enda mõttetust elust! Möödund päevade tyhjusest ning sõbra õigetest sõnadest. Oli tõde: Ma ei oskand elada. Ma ei olnud elu jaoks — ei igatsend enam. Olin myrgitand end mõtlemise ning kahtlustega. Olin surmand igatsused. Ehk surmas elu. Ma ei teadnud!

Usun, oleksin võind kisendada valust sel õöl. Oli õudne ja pime väljan ja enese sydamen. Oli sygis endan ja väljanpool end. Aknatagused puud olid halasti ja paljad. Vihm ja tuul peksis lehti poriselle mullale. Hing oli sarnane neile. Sääl ei olnud enam valgust ega puhtust. See oli sygis!

Silmad olid tyhjad — sääl ei olnud enam pisaraid.

Katsusin õigustada end ja enda elu. Mõtlesin: saan ma siis teisiti. Mind ei veetle enam miski — ehk millekski — milleks?! Linnad on tuhaks teht. Teatrid on maha põlend — põllud on haudadeks muudet. Milleks veel uskuda inimest ja elu, armastada teist ja iseennast —

metsalist. — See oleks asjata pettumus. Elu on alati jäänd vihkamisväärseks — inimene on alati olnud alatu ning vilets. Midagi ei ole muutund. Milleks siis loota — milleks siis otsida vaheldust viletsast rõõmest ja pettuda vääritud õnnest. — Milleks?!

Ent needki õigustused ei rahustand. Tulid meelega sõbra sõnad: „Inimene on ainult ise vastutav enda elu eest, — inimene on ainult ise syydi, kui ei ole ta õnnelik.“ Tal oli õigus! ma teadsin. Miks ei surmand ma siis ennast, kui elu mulle midagi ei toond. Miks elasin ma edasi — elasin nagu korjus kahe kylma laua vahel.

Ta ennustas: „Tahan veel enne surma, sõber, sulle näidata kuidas peaksid elama!“ Teadsin ta hooples. — Ta oli alati kõnelend rohkem, kui tegutsend. Oli alati olnud paljusõnaline, kuigi eilane kõnelus oli usutavam, kui ealeski enne.

Muidugi ta oli muutund, ta oli liigselt palju teisenend, et tunduda veel endisena. Ja nüüd, mõtelden sõbrast, aimasin häkki nagu oleks kinnisel uktsel leegitsend sõbra metsikud silmad — nagu oleks need naerund syngelt — hullumeelselt. See iseline nägemus kestis ainult hetke. Toetusin istukille. Väljan vaid krabises vihm. Tuul myhises valjemalt ja tugevamalt. Oli õudne ja valus. Aknad ei lõõnd veel valgenema. Õõ ei lõppend. Õõ oli lõpmata pikk. Uni ei saabund — see tuli nii harva!

Võis lähestuda hommik — ent tuul valjenes tormiks. Aias langes pragiseden puu. — Aknaklaasid värisesid ja vihma peksis, nagu ennegi seintele.

Olin õid ennegi ahastand, ent täna oli tyhjustunne suurem, kui ealeski enne.

Sulgesin silmad ja pyydsin uinuda. Siis nägin häkki poolkinnisi silmega: läbi võtmeaugu langes valgus põrandalle. Sirenduv joon siirdus seinani. Kas ei magand siis sõber? Oli ta juba ärkand? Mida tegi ta toas? Toetusin tõusmiseks, siis kuulsin häkki: kiirelt ja rytmiliselt läbistas kapje plagin tormi ja vihmvalangu. Tänavkaugusest lähestus tõld.

Samal silmapilgul sulas energiline koputus uksele. Tõusin ja riietusin — sest aimasin: Kell oli juba viis. Väljas ootas sõiduriist.

Tervitaden aimasin: Sõber oli syvenend erilisse mõtlusse. — Yle kondise otsaesise langesid paar sygavat kortsu. Ei kõnelend palju. Tähen das ainult naerataden: Oled vist korratult magand. — Nägu sul kahvatand ja pahuraks muutund!

— Ja ei magand yldse!“ vastasin ükskõiksel.

Väljuden peatusin uksele — pöörduden nägin, et voodi oli sama puutumatu nagu õhtul. Ometi soovis ta magada. Mida oli ta teind? Ma ei kysind seda siiski.

Saabus hommik. Hommiktaevas löi valgenema.

AtA.

Tööst kui kunstist.

Paradoksid.

Liikumine on elu. Ja inimene on ainult siis elav kui ta ise liigub. Siis mitte mekaniiline jälgimine, vaid oma ülesleidmine, oma otsuse järgi toimimine, vaimline isetegevus, loomine on mis elule väärtuse annab. Ja kui ma ka kõige väheteadjam olen ja siis ühe tõe ise üles leian, olen ometi elavam ja õnnelikum (sest elavolemise tundest) kui see, kes kannad pääs kõik maailma filosoofia süsteemid, kuid on nad vastuvõtnud ilma oma loomistundeta. Õieti polegi siis tõe ise nii tähtis (mis oleks nende tõdede absoluutne väärtus väljaspool meid?!) vaid tõe leidmine. Kultuuril on vaid niipalju väärtust, et võimaldab, nii tehniliselt kui ka psüühiliselt seda leidmist intensiivsemal kujul, teeb elu üldse intensiivsemaks. Loomist puhtal, intensiivsemal kujul võimaldab n. n. kunst. Kuid asjas endas on terve elu ühtlasi ka kunsti. Iga töö on kunsti. Õppimine pole seda tihti mitte. Sellep. ongi lapsed nii õnnatud! Ja üldse: vahe vaid määras. Kantselei ametniku „looming“ läheb ainult ilusa tähe maalimisele ja ülemalle meeldimisele. Mis on aga siis kunstnik eriti? Ei muud keegi kui üks kes endale ametiks võtnud ühe eriala, kus kõige otsekohesemal viisil võimaldet on uusi kombinatsioone

leida, kujundada — s. o. luua. Muil on see raskem, muud tööalad liig seot muutmata reaalsusega, et neis kuigi palju jääks fantaasiale ruumi.

Vaene talumees peab pool päeva adra taga käima, et ainult üht oma mõtet läbi viia. Palju parem pole võimalus ka muil aladel. Ainult kunstnik elab ja tegutseb fantaasias — kui palju enamvõimaldavam, laiapiirdelisem on tema ala! Kuid näib kui oleks sedasama tahtnud vanad, kui nad igalpool nõudsid töö „ilusti tegemist“: nii tasases rukkikõrres, siledas kaarres jne. — asjad mis meile paistavad praegu mõttetud, meile kes vaid tööd nagu käest ära saamiseks teeme. Vanadel oli töö enam kunst, väärtus endas, kui meil. Nende loomistungil polnud muud väljapääsuteed: talu nad parandada ei saand — siis parandasid nad ja mõtlesid välja üha uusi kirju kaljakannudel ja silusid rangide kallal terve nädala. „Omalgi näotu vaadata“, öeldi iga sarnase töö kohta, mis olgugi et praktiliselt kasulikumalt, kiiremalt teht, ometi mitte polnud küllalt nikerdet ja silut. „Hooletu, lohakas töö“ — see oli suurim laitus, ja mitte sugugi üksi praktilises mõttes, et see pilla-palla tehtu ka varsti laguneb, vaid just ilu pärast oli see, ilu seisis siis enam loomises endas, mitte niipalju produktis, mitte saavutuses!

Mitte vaatlejalle ei avane täis ilu vaid tegijalle. Meiegi praegust igaltpoolt võtame vastu ainult niipalju kui ise teeme. Kunsti võib maitsta vaid see, kes on ise osalt kunstnik. „Luuletusi loevad ainult need kes ise on luuletand“, ütleb Faget.

Näib vahel: neile vanadelle, kes olid nii õigel teel siiski — on teht just nüüd suurim ülekohus: neilt võet võimalus ära luua. Nad teht orjaks, neil küll hää süüa-juua rikkama peremehe juures, kuid oma tööd ei saa nad mitte enam teha. Kultuuriski on kapitalism: üksikud kunstnikud, need iluburžuid on enda kätte kiskund kõik elamisrõõmu produtseerimise abinõud, loomise, ja eksploateerivad teisi, süües turult välja väiketööstuse. Ja mitte üksi seda, mitte kuningakodasid pole nad ehitand mida vaja orjata, kuhu läheb varandus — nad loond ka vabrikud sõna tõsisel mõttes, nad trükivad pilte, nad trükivad raamatuid, nad

reprodutseerivad enda tööd masinaga! ja küllastavad terve ilma nendega. Kuidas see talumees peaks maitsmagi pilti mis ta ise ei mõista maalida, millega ta pole eal tegemist teind, või raamatut, juttu mis ta ise väiksemaski mastaabis pole enam sepitsend, sest et masso-produkt selle välja on tõrjund. Oma tööd on saand häbenetavaks. Sest lõpuks, kuidas paned oma kaljakannu veel riulille, kui sääl kõrval seinal on mõni Böcklin. Kuhu lähed oma muinasjutuga kui romaan täis sadu muinasjutte laual. Trükikunst on ilma tulnud loomingu surmaks, ta on loomise õnne hävitaja. Ei midagi saa me ilma maksuta, — eriti kalliks on inimsoole aga see leidus läind, kuigi temal põhjeneb enim praegune kultuur. Ta on tapnud rahva loomingu! miljonite elava elu. Ta hoiab alles kultuuri varandused, kuid see eest atrofeerib ta kultuuri varanduste, ei, elu loomisvõime. Vanas, rahvakunstis oli loojaid mitukorda rohkem. Juba muinasjutu meeletuletus oli teatav loomingu akt. Ealgi ei seisnud pääs ju sõnasõnalt laulgi — vaja oli igal jutustajal, igal laulikul üha oma vaimuga olla ametis, et saada korraldetuks see materjaal, ise veel mis igaüks sääljuures tahtmata löi juure! Ja kas ei olnud sarnane „looja“ igaüks, kui lapsena vähemalt jutustas neid teistele, vanana lastele. Vastuvõtt üksi on igav. Laul soolona oli igav, seda polnudki — ikka järgnes sellele refrään, kus kõik võisid kaasa teha, sest laul on ühtlasi ka loomine, lauljaile endil. Nüüd — loetakse raamatut, vaadatakse pilti, kuulatakse kõige paremat orkestrit: võetakse vastu, öeldakse et see väga ilus on, ollakse veendundki, et see väga kõrge, väga tark on — kuid ollakse passiivid, ja tihti väga igavustund sääljuures. Esteetiliselt kaasaelada, endale fantaasias kujutella, et ise see oled kes seda loob, maalib, mängib — see ainuke väljapääs. Kuid see võime on laiul hulgil veel väga nõrk! Kui raamat seda võimaldab, kui ta tegelaste elu nii arusaadav, et ka ise sellega oleksid võind valmis saada — siis see veel ainus võimalus kaasaelamiseks.

Ja nii ikka edasi langeb kunstiliselt rahvas, vaimline proletariaat, üha tooremaks ta läheb! Tema on välja sööd oma ateljeest!

Kas ma pole läind ühekülgseks, siiski? Nii oleks ju oodata meie rahvast inimesesööjaid, või ei (nad ju „kultuurilised“) hingetuid kasupüüdvaid automaate. Ometi, seda ei usu ju ma isegi. Aitab ometi ju ka esteetilise mõistmise kasvatust.

Töö väärtus endas väiksemas mastaabis on kadund, suures mastaabis, ühtlase rahva töö-kui-väärtus-endana pole veel õieti kellesegi hakand mahtuma. Nii see vist vaheaeg, sellep on ta kõige toorem. Ning praegu töö — sunnitöö, siht aga: elamuste otsimine mujalt, sest ega siis inime ikka läbi ei saa ainult leivamasinana. Nii siis: päev otsa teeb masina ääres tip-tip, aga õhtul läheb tantsupidule. Töö ise — ei ole enam lõbu, kuna ta pole enam loomingu. Kuid elamuste saamiseks väljastpoolt on taas enam raha tarvis, ergo taas enam vaja sunnitööd teha, taas enam näljastub inime, kurjeneb, tigeneb teiste vastu, kurveneb, saab õnnetuks. Ainult andes talle tagasi töö-kui-väärtuse-endas, võib teda päästa. Milles seisab see uus vorm, kuidas viia seda läbi?

— Nii on need mõttekatkendid mis pääst läbi tormates vahel mulje jätvad nagu seisaks just selles küsimuses, elu uuesti esteetiliseks, uuesti elavaks tegemises, praeguse kultuuriastme tähtsaim probleem, ka kogu ühiskondliku korra pääprobleem. Kuid — need on ainult mõtete katkendid, ühekülgseina paradoksini viivad. Et saada süsteemi, vaja neid edasi mõelda enam ja järjekindlamalt tulevikus.

Kuid on ilus vahel idealiseerida sest vaatekohast tagasi minevikku, muidu paistvat tihti nii hallina. Siis tahaks uskuda ühes Ahoga, et vähemalt kord on olnud meilgi mingi oma Arkaadia, tahaks uskuda, sest et ta seda nii ilusana kujutab, tahaks uskuda kuigi tead, et seda pole kunagi sel määral olnud.

30. XI. 20.

JUHANI AHO.

Usun kindlasti.

Usun kindlasti et Soomes on olnud aeg, kus ta rahvas terves koosseisus harrastas taideid ja terves koosseisus neid tarvitas . .

oma moodi . . . oma aja kõiki taidelaade üldse ja igat eraldi.

See oli siis — nii vähemalt armastan kujutella omas meeles — kui Kandeletare tundelaulud sepitseti, kui Kalevala sangarrunod loodi, kui lugemata nõiasõnade luule sündis ja kasvis, ja kui kannel iga mehe põlvil helises.

Mis omalaadne meeldivus kutsuda ette uuesti noid aegu! Kujutella, et iga mees ja naine — või kas ka iga kümnes või olgu ainult iga sajaski — oli luuletaja, laulusepp, või ainult laulja ja mängija; mõelda, et igas külas, võib olla igas taluski oli loov kunstnik, runotegija või muistendi¹⁾ vestja, ja et kogu küla rahvas oli sesse taidesse innustund ja seda armastas; — et naisil olid omad lemmiklaulikud ja meestel omad, samuti kui noorukesil ja neitseilgi, et need olid neil aina meeles, et nad mälestid, mis olid muilt kuulnud ja lisasid omalt poolt seda mis ei mäletand.

Ja et iga tuba oli teater, kus pärast talvise õhtupimeda tulekut igauks võib pääseda kuulma parimat, mis n e n d e taie suudab pakkuda. Ja see taie, see oli sama, mida me veel tänapäevalgi ihastusega mainime: Soome rahva oma, vana luule ja mäng. See oli kõige vaesemagi kuulda, see ulatas kõiki rõõmustama, kõigi tundeid tõlgitsema ja kõikide muresid kergendama.

Kui võiksin siirduda ajas tagasi ja pääseda kõndlema endiseile „Kalevala kangahille“ kõike seda kuulma ja nägema!

Kulma, kuidas üksik tüdruk käib metsarada ja leelutab oma meeoleu laulus, mis sünnib ta kõndides, kuidas noormees metsas hulkudes lepitemele selle haldjaid oma sepitset võlumisega ja kuidas minija käsikivi väändes riijetab runovormi oma vana kodu kaebuse. Nägema, kuidas tuba kogub täis rahvast . . . kõik ei sinna mahugi . . . ja säääl sees vanad lauljad, sõrmed sõrmedesse konksit, esitavad osi maailma loomisest, Väinämöisest, Ilmarisest, Kullervo viletsast saatusest, Sammo röövimisest ja Pohjola pulmest. Kuidas vanade lõpetades astub esile uusi mehi uueaineliste vastsepitset värssidega, kuidas neid arvustetakse, kuidas

nad saavad soosimist ja hüvahuude või satuvad valju arvustelu alla.

Ja need pidud kestavad, kord ühes, kord teises talus, kestavad hilja ööni. Viimaks rahvas hajub, läheb koju, kuid metsateid suuris hulgis käies või tüüneid vete selgi valgeil suviööl sõudledes kõnelevad nad oma „taideküsimumisist“ ja vahetavad arvamisi sest, mis olid kuulnud.

Mõte sünnitab mõtte, enne kuuldu runo ja laul annab ainet uute sündimisele, nõudmised tõusevad, aisting areneb, eri suunad võistlevad isekeskis uutel laulupidudel ja võidulaulmistes, lüürliline runo ja jutustav luule võidavad vaheldamisi ala, armastetakse kord laulu enam kui mängu, kord proosamuistendit enam kui runo.

Mina usun, et need ajad on olnud olemas.

Kogust „Tyven meri“ AtA.

G. SUITS.

Tagatipp.

Kas on võimalik yhiskondlik asend parteilise erapooletuse alusel? On tarvis vähe katsuda seda probleemi.

Suurem osa meie keskkoolide organiseerund noorsoost on oma liitumise aluseks kuulutand parteilise erapooletuse. Kas olen ka ise teietaoline? Seisan väljaspool poliitilisi parteisid. Ma ei ole loodud parteimeheks. Mul on esiotsa kyllalt saadudki kogemusist.

Milleks olen end vallandand parteide puurist? Teil on õigus seda kysida. Mitte viimases joones selleks, et iseseisvalt tunnetada, tunnelda, mõtelda, juurelda, kokkuvõtteid ja järeldusi teha. Kus kriitika lõpeb, säääl aidaku kaastundlik ja mõttekujutlev vaim. Kes teab, on mulle lubat meele tuleta yhe Saksa vabaduslauliku Ferdinand Freiligrathi sõnu:

Der Dichter steht auf einer höhern Warte
Als auf den Zinnen der Partei.

Sarnane parteiline erapooletus ei tähenda ilmavaatelist passiivsust ja loidu erapooletust põlevais päevakysimumis. See ei tähenda parteivõtmise keeldumist avaramas ajaloolises mõttes. See kohustab. Kes on neiks kohustusiks kasvand.

1) muistend — muinasjutt.

Märgistan need juhised oma tunnus-sõnaks ka yhes kysimuses, mille puhul Eesti keskkooli noorsugu oma viimasel ylemaalisel koosolekul on pidand kiivast sõnaturniiri. Lõpuks on ju ka vanad karmilt sekka löönd. Tagatipuks palju erutetuid ja haavatuid.

Noorsugu ja rahvuskysimus...

Mu tuiksoon on kord kärmemini tuk-sund sellest humalast. Aga allpool avaldet vaadete eest ei tarvitse „Uudismaa“ toime-tus enam vastutada. Kui mind kuulda soovitakse, vastutan ise.

1.

Eesti Koolinoorsoo Keskliit, yhiskond-likult kokkuseadelt ja vaimselt ilmelt mit-mekesine, pidas teatavasti Tartus oma V. kongressi. Sel kongressil on peatsed ja hiljutised abiturientid harutand oma suhet ka rahvuslusega, ja kõnelused selle kysi-muse puhul on omandand ägeda iseloomu. Mul ei olnud juhust seda huvitavat vaate-mängu koha pääl kaasa elada: Aga olen jälgind vähe eemalt asjade käiku.

Mul on põhjust arvata, et „Uudismaa“ eelmises nr-is noorur A. Lenotamm'i on ysna õieti taband Eesti koolinoorsoo enese-määramise praegust palet. Kõige ilmse-malt on see nähtavalle tulnud kõnelusil rahvuskysimusest ja skoutingist. Kes tera-semalt on tähele pannud seda kongressi-noorte kogu, on saadikute jagunemise või-nud eraldada kolmeks päävooluks. Esiteks marurahvuslased — inimsuse eitajad ja skou-tingi pooldajad selle praegusel kujul, lausub Lenotammi. Teiseks radikaalid (ütleksin pigem vabameelsed) — rahvusaate ja skou-tingi pooldajad teatavate tingimistega. Kol-mandaks kommunistid (kas ainult kommu-nistid?) — rahvusaate ja skoutingi eitajad. Kaks esimest voolu on sel kongressil läind enam-vähem kokku leppides käsikäes; aga äärmised rahvuslased on kokkuleppe ka radikaal-vabameelsetega teind küsitavaks. Võib edespidiseks ette näha noorsooliiku-mise teadlikumat arenemist sama kolme päävoolu sihis.

Murdes kongressi äärmusi ja olles ise

murt käesoleva momendi yhiskondlikkude jõu suhete vahel, pääses määravaks kesk-koolide keskliidu keskvol: kultuuriliselt rõhutet rahvuslik vabameelsus. Võib olla, et noorrahvuslikkude vabameelsetega liitus pahempoolsematki elementi. Igatahes pyyab maharõhuva enamuse poolt vastuvõet reso-lutsioon noorsoo suhtumise rahvusproblee-miga piirata kultuuriliseks kysimuseks. See tunnistab rahvust kultuuri edendavana tegu-rina, aga hylgab yhtlasi poliitilise maru-rahvusluse kui ka rahvusaate usurpeerimise yhe kihi huvide teenistusse. Selle asemel soovitab murde-ealiste häälte akkord juba koolipingil osavõttu rahvuskultuurilisest haridustööst, kodu-uurimise toetamisest, perekonnanimede eestistamisest. Kongress konstateerib oma resolutsioonis sarnase rahvusteadvuse nõrkust Eestis yldse ja noorsoos eriti. Ta tuletab oma rahvust armastava õppuri meele saksapärase pere-konnanimede muutmist, kui vabanevate eest-laste lähemat auasja.

Nii kuulus vist kokkuvõttes Eesti koolinoorsoo keskliidu V kongressi soovi-avaldus rahvuskysimuses — eks? Internatsionaalse tahteavalduse ettepanek jääda rahvuskysimuses IV kongressi otsuse juure tõrjuti häälteenamusega tagasi.

Aga veel kord on meie abiturientide rahvuslikku enesemääramist katsut kongressi tagatipus, rahvushymni laulmises, isamaalises meelevalduses. Kokkuleppeliste noorte enamus on kohanend vanarahvuslikule kombetäitmisele, vaid väike leppimatu vähe-mus on saalist lahkund. Rahvushymni aset täitva J. W. Jannseni laulu helidel on istuma jäänd yks indiviid. Kes teab, tahtis ta asuda parteilise erapooletuse aluselle. Isamaaliste meelevaldajate märkused on ka teda sundind saalist lahkuma.

2.

Need on Eesti koolinoorsoo viimase kongressi andmed rahvuskysimuses. Täis-ealiste kommentaarid ei ole oma hoole-aluste kohta jäänd tulemata. Mida pakuvad meie avalikkude lastehoidjate hindamised ja arvustused?

Täielikke vastuoksusi.

Yhed on pahandet ja vihastet, teised on avaldand oma poolehoidvat rahulolemist. Yhede järel on kõnealune kongress piirdund „piciasjadega“, ega ole yheski otsuses kindlat seisukohta võtnud“. Teiste järel on Eesti koolinoorsoo viimane koosolek olnud „yks ylesehitavamaist kongressidest viimaste aastate jooksul“. Veel rohkem. Teiste järel on noored suutnud alla kriipsutada just isamaalsuse positiivset kylge ning „prakti- list isamaalsust“. Aga esimesed tooni- andjad tänitavad „häbiväärt nähtusest“ ja „häasoovlikust erapooletusest“ sääl, kus oleks pidand osutama tulist ideelist puhtus- tunnet. Jah, nende hukkamõistjate pära- mised liitlased mõnitavad Eesti koolinoor- soo kongresside pidamise koguni ideelage- daks „janditamiseks“, mil mõtet pole.

Kui „Tööline“ ja „Noor tööline“ riigi- koguvalimiste ajaks mitte parajasti ei oleks kinni sulet, oleks peaaegu võind arvata, et selle uuesti atakeerit noorsookongressi hukkamõistjad on kommunistid. Nii tutta- vaid mälestusi äratavad mainit lööksõnad ideelageda kodanlise noorsoo „piciasjata- misest“ ja janditamisest. Mis oleks loomu- likum kui see, et rahvushymniga kroonit kongressi häätahtlikud hooldajad oleksid meie rahvuslased! Mis tõenäolisem kui see, et hurjutajad ja mõnitajad oleksid internatsionaali aate fanaatikud! Aga nyud olid „Tööline“ ja „Noor tööline“ meie demokraatlikus vabariigis valimis-võitluste ajaks kinni sulet, ja kongressi noorte hool- dajaid tuleb sellepärast mujalt otsida.

Lähemal vaatlemisel näeme veel kent- sakamaid vastuoksusi.

Kahtlemata avaldas Eesti keskkooli- noorur nyud suuremat kalduvust kuldse rahvusliku kesktee käimiseks kui näit. veel Viljandi kongressil. Ka Eesti sotside „Tu- levik“-kadunukene kirjutas viimase kooli- noorsoo kongressi paremale poole nihku- misest. Seda suurem oli kohanemistahtelise nooruri hämmastus, kui ta oodat kiituse asemele sai endist viisi rahvuslikkude va- nade sõnu valimatu laituse osaliseks. Aga kes võtsid kaitsetu nooruri kasuks sõna?

Yks Eestis kodunend muulane ja paar ko- dust sotsi.

Riigikoguvalimiste palavikust hoolimata leidis ka kongressilinna — ylikoolilinna — ainukene kohalik häälekandja juhuse val- vavat pilku heita Eesti koolinoorsoo kongressile. Kõige vähem arvas rahvuskultuu- riliselt rõhutet noorur vist kyll hurjutust teenind olevat selle isaliku hooldaja poolt. Oli ju ka see ylikoolilinna mõjuerakonna häälekandja nii vanu kui noori kutsund rahvusliku kesktee käimiselle, kihihuviliste äärmuste eest hoidumisele, rahvakultuuri syvendamisele.

Aga nyud signaleeris see häälekandja ihastuse asemel vihastust. Rahvuskultuuri- liselt rõhutet ridade koondamise asemel hyydiski ta selle parteiliselt erapooletu noorsooliikumise väärnähtusist. Noorur luges mitte ilma segaduse ja haavumise tundeta!

Mis ma kuulen! põrutas „Postimees“ 8. aprillil s. a. Nii palju siis, õigemine nii vähe ja nii ainult soovivalt on meie noored hääks arvand kõnelda yhe põlevama ja suurema kysimuse kohta. Ägestuda pere- konnanimede eestistamisen, nõuda keele- murdmist, norida väikeste ja kõrvaliste asjade kallal! Laita õige rahvuskäsituse puudust, aga lasta kommunistlikku ja anar- histlikku kihutustööd oma kongressil Eesti rahvusaatele lausa näkku lyya! Automaat- likus pystitõusmises „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm“ lauldes näeb vihastaja nii kõrge- väärtusliku kohuse täitmist, et ta sellest kõrvalekaldumist samastab „meie olemise mõtte ryvetamisega“. Aga kuidas oli lugu isegi rahvushymni austamisega? Siin pu- nastab kogu kongress vihastet hooldaja silmis: yhe yksiku pystitõusmattus lööb mitmuseks yle. Kuhu on jäänd hukka- mõistev otsus nende kohta, kes isamaa hymni laulmise ajal istuma jäid? Häbiväärt nähtus! Anarhistlik hingeelujoon! Inter- natsionaaliaade! „Kuhu on jäänd selle häbiväärt nähtuse kinninaelutamine ja kas ei tunnista sarnane kahesilmavahele jätmine veel kord ka nende noorte rahvustunde nõrkusest, kes nii vihaselt sõjariistu kee-

rutavad võõraspäraste perekonnanime vastu?!”

Ma ei tea, kui vihaselt vabameelne rahvusnoorur sõjariista keerutas võõraspäraste perekonnanime vastu. Ärgem kysigem ka, mis on selle täisrahvusliku vihastaja enese nimi.

Aga meie teame kõik, et Eesti vanema rahvuslehe signaleerit juhtkiri täiendet yhe teise noorsookongressitamist naeruväärastava kirjutusega, mitte ilma vastukajata ei ole jäänud. „Postimehe“ syydistusist on erilise innuga kinni haarand muidugi „Sakalas“ tuttav noorsooõgija, haruldaselt abjakas rahvusmetslane. Neid väärtateliisi syydistusi on edasi kannud ja oma väikelinnaliste lisandustega teisendand ka „Võru Teataja“. Kogu Lõuna-Eesti rahvuslik provints on noorurile annud kogemuspärast õpetust sellest, milline õnn ja rõõm on isamaa.

Välja arvat meie tuttava kirjaniku toimetet päälinna „Agu“, on kogu muu aja-kirjandus vaikind hääsoovliku erapooletusega nende rahvusmyrelejate kohta. Keegi kodanline parteileht ei ole vahele astund õeldes:

— Aga armsad kaaskodanikud ja kaasarhvuslased, kas teie ei märka, et meie kangekaelne noorsugu on Damaskuse teel. Taltsutage ometi oma isamaalist yliagarust momendil, kus see noorsugu oma ymberpöõrmisest annab rõõmsaid lootusi. Patrioodid ja pedagoogid, ka noorsoo isamaa-armastust ei kasvateta mitte hurjutuste ja sõimuga. Selleks on enne kõike tarvis hääd eeskuj!

Juhtus ometi yks lugupeet Soome tädi, niisama patriootiline kui hääsydamlik, selle ylekohtu tunnistajaks, mis meie keskkoolinoorsoo enamusele teht. Oleme äsja „Uudismaa“ veergudel võind lugeda professoriproua Kettuse tõendust selle kohta, et Eesti keskkoolinoorsoo paremalle poole nihumine temasse on jätnud täitsa rahuldava mulje: Eesti noorsugu sammub tervenemise ja kainemise poole, ta tahab isamaalises töös ja tegudes avalduda; ka rahvushymni lauldes ei lase ta yhtegi istuma jääda. Sellele tunnustavale tõendusele ja vaigista-

vale veendumusele on alla kirjutand ka rahvusvabameelsete noorte sõbrad-sotsid V. Ernits ja P. Treiberg. Ka nemad kinnitavad, et noorte isamaaline meeolu ei ole midagi olulist jätnud soovida. Mingit liigset „internatsionaaliaataga“ sõbrustamist! Mingit sallit erapooletust rahvushymni suhtes. Vastupidist väita — tähendaks sellest rõõmsaid lootusi äratand momendist anda valepilti.

Oleks arvand, et Eesti vanem rahvusleht oleks usaldust kinkind vähemalt Soome ja sotside yhiselle tagatisele. Oleks arvand, et ta oleks osand hinnata liiatigi sotside ennastsalgavat tunnistust. Aga teame juba: „Postimees“ jättis Soome ja sotside õienduse lihtsalt avaldamata!

Kõik need vastuoksused on tagatipuks jälle tuntavalt erutand Eesti keskkoolinoorsoo vastuoksa meeolu, vastakut sellele, mida hooldajate poolt tahetakse pääle suruda. On nagu syytaks uute otsingute ärevus ärksamate õppurite teadvust. On nagu selguks nõutuse vaim. Kes teab, on see uue ja eneseteadlikuma noore Eesti syndimishetk.

Aga hingatakse kasarmutaolises õhk-konnas. Juba valmistab Hamini ka n. n. erapooletu koolinoorsooliikumise organisatsioonilist lammutamist ja lahutamist.

3.

Tahaksin ant oludes kaitsta jutumärgistet noorus-autonoomiat (ehk „autonoomiid“ vanema päevalehe murrakus).

Mälestan nagu midagi. Oleksin nagu isegi omal ajal vaimustet olnud noorusest kui mitte iial enam korduvast väärtusest. Oleksin nagu eneseksi kannud selle pakatava arenemisastme iseseisvustungi, mis on tõrkund kooldumast ebaomaste mõjuvõimude määrat kavadesse. Ellu astuvad tulihingsed noored, tahaksin nyid korrata yhe teie kaasvõitleja sõnu, õppige hoidma seda, mis teie hinges asub ylevat ja õrna, et see juba varakult ei lämbuks valekõlade all.

Kui noorsool mitte vabalt luba ei ole avalduda koolis, kui ka teie kongresside peod lõpetetaks, siis jääb teil võimalus

ärgata ja märgata vähemalt omakeskisel koosviibimisel. Teie olete oma viimasel kongressil deklareerinud, et Teie käsikäes soovite käia Eesti kultuursemate ja stiilikamate kirjanikkudega. Kui ma ei eksi, on ka see süütu rahvuskultuuriline tahteavaldus omalt osalt aidanud äritada vanade vaenu teie vastu. Teie olete suuri edusamme teinud J. Aaviku algatet keeleuuenduse omandamises, suuremaid kui nende ridade kirjutaja suudab jälgida. Tunnen ja lähen kaasa, aga kahtlen ja kõhklen veel üksikasjus. Aga kui kõige hoogsamad ihked ikka asetsevad noorte rinnus, siis lubage öelda, et Teie enesemääramine väljaspool keeleuuendust on väljendunud liig sagedasti kysitava väärtusega mõõndumisis.

Teie nõuate küll sõnalist noorusautonoomiat, aga ei tee tegudes sellest küllalt otsustavaid kokkuvõtteid ja järeldusi. Nii annate teie tõepoolest ka ise põhjust oma autonoomiat jutumärgistada.

Tahaks kujutleda:

Teie lähete ka rahvuskysimuses kõigest hoolimata käsikäes meie inimsusteadlikumate ja kultuursemate kirjanikkudega. Teie lähete käsikäes kogu maailma inimsusteadlikkude ja kultuursete kirjanikkudega. Teie ei virilda oma enesemääramist ka rahvusliku silmakirjateenimise märgi alla. Teie ei lase oma teed tagasi suruda vana brutalse ja schovinistliku tunnussõna juure: „right or wrong — my country (kas õige või väär — mu isamaa)“.

RE—ISE.

Kunst, kunstnikud ja kunstikoolid.

Ehk küll seltskond kunstist huvitet, ei võta ta siiski seda kuigi tõsiselt. Kunst pole talle mitte tarve, vaid lõbuasi. Pahemal juhtumisel aga ainult midagi, millega oma väärtust teiste ees püütakse tõsta. Elu ilu on kunst ja kunsti ilu on elu, seda tunnevad instinktiivselt kõik, sest ilu on elamus, mis külmaks ja ükskõikseks ei jäta. Et laiematel hulkadel kunsti vastu suurem huvi

puudub, laseb oletada, et neil seesmist tuld pole, et nad veel tarbeni jõudnud pole reaalelu piiridest end silmapilgukski vabastada. Kunst on aga „nagu hää ja kurjatundmise puu, mille vilja süües silmad avanevad asju nägema, milleta varem läbi sai, aga pärast enam läbi ei saa.“ Selles „läbisaamises“ oldakse meil aga mõni aastakümme Lääne-Euroopast taga. Siin ei võistle veel koolid ega lööda siin ka lahinguid ilmavaate ja ideede nimel, meil näaklevad vaid üksikud inimesed, ning hädasunnil kuidagi ühteliitunud niihästi Tartus kui Tallinnas puuduvad kõrgemad ühised huvid.

Ka meiegi kirjanduses, mis keeleliselt kättesaadav igale, on kõneld: „On vähe kujutada tundmusi heledais värves, on tarvis, et tundmused oleksid kõrged, vähe on vaimustusest, on tarvis haritud vaimu vaimustust, kõik mis kunstnik meile anda võib, on tema individuaalsus. See individuaalsus peab olema väärt, et teda ilmale näidata“.

Oldakse ikka variseerilikult terav ja paljunõudlik kõigi vastu, kes ei kuulu oma parteisse. Nähakse kõik läbi teat prillide, kritiseeritakse, ignoreeritakse, tehakse kõigist tühje jutte, kõneldakse tarbekorral lehe-neegritelle auke pähe, ning jorutatakse lõpmatuseni labaseid värsse. Omavahel aga libiseb näituste eel mitmeskümmes variatsioonis mõte: „Sellele eeslikarjale pane kas või vanad saapad vaatamiseks välja, on sul „kord“ nimi siis on ka need tingimata hääd“. Asjad on aga ikka niisugused, millistena neid näha tahetakse — iga patrioot näeb rõõmuga isamaal Geeniusi, need aga joominguil kannupoisse, ning kõik on korras, sest leitakse ikka mida otsitakse.

Otsides midagi suurt ja hääd, võib leida seda vaid siis, kui kõiki olusid arvesse võttes äärmiselt vähenõudlikuks saadakse. Suurim pahe näib selles olevat, et „midagi teha“ nagu moeasjaks on saand. Ei tunta tõsist vajadust luua, küll aga midagi selleks teha, et kunstniku nime omanda, ehk teda alal hoida. Võimalik ka, et kunstnikkude materjaalse seisukorra eest kärarikas hoolitsemine, kunsti päälle halvasti on mõjund. Läänes, kus nüüd üle nende materjaalsete piüete

nähakse, hüütakse juba: „Tehke kunstnike elu materjaalselt nii vähe ligitõmbavaks kui võimalik, siis pühenduvad kunstile vaid need keda jumalik tuluke selleks sunnib. — Kunst ja usk pole mitte elukutse ega ka tegevus, mille eest makstakse. Kunstnik ja püha tegutsevad, sest et nad seda sisemisel sunnil peavad. Nad loovad mitte selleks, et elu ülalpidamist teeni, nad elavad, et luua. Nende jaoks pole kohta üheski sotsiaalses süsteemis, mis end teorialle rajab. Inimene ei taha muud midagi kui pikka lõbusat elu. Neid ei või aga sinna süsteemi suruda. Neid peab välja jätma, sest nad pole mitte seltskonna

lülid, vaid „maa sool“. Ainult vahet tehtagu kunstniku ja dilletandi vahel. Nende vahel, kes prohvetlikku kutset hinges tunneb ja nende vahel, kes kuidagi kunstis hariduse on saand ning sellepärast end taiduriks peavad. Sama hästi kui grammatika ja keeletundmine veel kedagi poediks ega kirjanikuks ei tee, samuti ei tee joonistada ja maalida mõistmine veel kedagi kunstnikuks. Kunstikooles antakse vaid tehniline haridus, kopeeritakse natuuri, püütakse fotograafilise ideaali poole, ehk katsutakse ettesäet modelli edasi anda. Kõige selle juures unustetakse aga koguni, et kunst alles säälpool natuuri edasiandmist

ja igasugu järgiaimamist algab. Aastate viisi „aktide treimisega“ väljaarenend virtuositeet hävitab ainult stiili, ent kus pole stiili, sääl pole kunsti. Tuletetagu siin Vincent van Gogh'i ütelist meele: „Kui minu parem käsi liig hästi joonistama ja maalima harjub, siis teen seda pahemaga, kui ka see liig osavaks saab, siis algan jalaga“. Ilma loodust muutmata pole ka kunstitöid, sest kunsti siht pole mitte looduse rütme täpselt järgi aimata, küll aga individuaalsete rütmide kinnitamine, mida looduse rütmid mõnede iseäranis tundeliste isikute juures kajana esile kutsuvad. Iga looja on siis ainult niivõrd kunstnik, kui võrd ta ettekujutus looduse elementide

vahel korrapäraseid vahetõrki loob, asjade isoleerit oleku kõrvaldab, sellega neid idee mõttes aktiivseks teeb, ning saadud kogupildi ühtluse lihtsuse, ning täpsusega väljendab. Mida lühemalt kogu elamus edasi antakse, seda enam võidetakse jõus — „jõus vaimlise kaudu vaimuga kõnelda.“ Stiil ongi see isiklik vajaline, mida kunstnik enesest oma looduse kujutluses edasi annab. Ta on kunstniku karakter — kunsti süntees.

Rütmika kooli looja Jaques Dalcroze tõendab kogemuste läbi äranägemisele jõudnud olevat, et inimene alles siis kunsti spetsiaalsele õppimisele küps on, kui ta karakter kujunend ning väljendusvõimed arenend. Ise-

enese tundmine, iseenese üle valitsemine peaks esimese kasvatuses siht olema. Teiseks peaks vastuvõtlikkuse tundelikkuse võimeid arendatama — seda mida temperamendiks nimetatakse. Kuidas tahetakse võimas olla, ükskõik mis kunsti alal tundmuse väljendada, millede nüanse ometi ise mõõta ei suudeta. Kunst on stiliseerit piltide väljendus, mida hinges esile kutsuvad tundmused. Suurtel vaimudel näivad need pildid kaasa sündind olevat, igatahes on neil juba loodusest võimalus, selgelt tunda ja intuiitiivselt mõista; kasvatus ei näi neile vajaline olevat, sest geenius ei hooli ühestki kasvatuses, nende instinkt juhivad neid, nende temperament tõmbab neid endaga kaasa, ning nad lähevad oma rada, neid ei rahulda ükski kool. Igal suurel meistril, kõigil aegadel, ükskõik mis kunsti alal, on pikk rida järelkäijaid niihästi kunstnikest kui publikumist.

Kasvatus on ainult neile vajaline, kelle instinktid pooleldi unuvad, ning neile, kelle jõud puudub oma tunnetelle tarvilist tõusu anda. Ehk küll võimata on temperamenti luua, on ometi võimalik teda arendada. Sama hästi kui musklistüsteemi, on võimalik ka närvisüsteemi arendada.

Ainus võimalik kunstikasvatus aga põhjeneb õpilaste kujutlusvõimete kasvatamisel tunnete abil, nende rütmika tunde arendamisel, ning sellele, et neid ise endi südamesse vaatama õpetatakse, lastes ainult seda väljendada, mida nad on tõega tunnud. Sest vaid tõega tunt rütm teosesse ülekandmisest oleneb kunsti mõju. Ent mis teevad selleks kunstikoolid? Paljud küpsemadki tööd pole just sellepärast mitte läbielat ja nad ei suuda ka publikumi midagi üleelama panna. Neis puudub rütm, nad mõjuvad kas poolikult, või lihtsalt käsitöödena, sest sääl peegeldub vaid maneer ja šabloon.

Modern kunstitehnikast kõneldes ütles kord saksa uue maalikooli looja prof. Kokoška, et perspektiiv maalimis on ainuvõimas, mille abil vaatlejaid ligi võib tõmmata, neid kogu ümbrust unustama võib panna, ning üleelada võib lasta mida ise tahad. — Ent kas pole igas kunstis nii, ainult uued avarused, uued ennetundmatud kaugused, võluvad elukeerises

rahuldamatuid, millegi kõrgema, millegi parema järele janunevaid hingi. Inimkonna tunded peaks aga traditsiooni survest ja välistest kultuurist vabastatama, nii et igaüks vabalt, vahendita võiks kunsti nauti, sest alles siis saab kunst kõigile ühismanduseks. Halva ja hää vahe uue kunstis on ainult kujutlusjõus ning selles, kuivõrd ollakse ise teadlik sellest, mis tehakse. Motiividel ning tehnilistel võtetel pole mingit iseseisvat väärtust. Oluline kunstis on vaimline element, mis meid mitte külmaks ja ükskõikseks ei jäta, vaid kaasa kisub ja üle elada laseb seda elurütmi, mida töö looja loomissilmapiilgul ise tundis — ning võimsalt teosesse üle kandis, nii et ta säält jälle närve fluidumi kaudu uuesti välisilma pääle võib mõjuda.

Kui suurel määral kunst üht või teist kaasa kisub, kuipalju keegi tast vaimustet on, see oleneb ikka ainult sellest, kuivõrd ollakse üleüldse vaimliselt elav.

ADO KALAMEES.

Noorsoo looming.

Enne kui kirjutada noorsoo loomingust, lugesin läbi 31 ajakirja numbert, millega olid esitatud 16 igasugust noorsoo ajakirja üle terve Eestimaa, millede päälkirjade loetus võtaks palju ruumi, näitaks aga, et suur osa nende väljaandjast põleb tungist vägeva tõe ja särava valguse poole. Need ajakirjad on tundmatud laiematele lugejashulkadelle ning veel harvem võib neist sattuda mõni mõne nõndanimetet arvustaja, selle kirjanduse tuhkru ning ühtlasi vanapagana niisketesse näppudesse. Peab veel lisama, et need ajakirjad on kõik iluväljaanded ehk pretendeerivad vähemalt selleks, ning et nad, ilmudes igasuguste tehnikate varal, on enamasti piiratud eksemplaride arvulised, mis nende levimisele piiri säeb ja näib vastavat sellele puhtakunsti nõudele, millega kunstteose esimene ja ainus ülesanne on tema loojat ennast rõõmustada.

Et neid kokkuvõtta ja kaaluda mulle on juhtunud, siis pean tegema algul kohe selle reservatsiooni, et kui neile hätahtlikult läheneda, mida nad kõik täitsa väärivad, neid siiski mitte niipalju kunsti seisukohalt ei või käsitada (sest see on petlik ja murelik ning imelik ja kauge,

ja pole mitte kohane, vaatamata kõige pääle, noorsoo loominguhulga puhul), vaid enim psühholoogiliselt, sest sellega võivad avaneda huvitavamad võimalused selgitada esmalt meie praegust noort-sugu ning ühes temaga ka tema loomingut. Ja see on veel seda enam õigustet, kuna need luuletused, proosaluuled ja artiklid kõik enam just selle ennastselgitava küsimustikuga tegutsevadki. Katselise ja algava kirjanduse juures on alati näha seda joont, et kõneldakse enesest ja enestesti; siinkohal on luule ja kunst kõige rohkem niipalju mõistetavadi, kuivõrd tormisena, kirglikuna, ülevana või jälle pettund, kurbmeelsena ning täis ironiat (see sõna osutab üht suurt pahet noorsoo juures: tarvitada seesuguseid mõtte-tuid sõnu, millel on oma halvav ja puhut kõrvalmaik) pihub ennast noorus. Tõsistest luule-omadustest võib talle tunnista seda voorust, et ta on petlik oma kujutlustes ja hõigetes nagu kunagi luule. Niipalju kui kunsti omadustesse kuulub omadus olla petlik, oleks noorsoo loo-ming üks puhtamaist kunstest. Sest ei ärata uskumist, et meie noored luuletajad oleksid nii sügavate valudega, nii lopsakate kirgedega ning nii põhjaliku elutarkusega ja elutülpimusegagi, nagu kõnelevad nende luuletused. See on ise-enesest üks vooruslikumaist pahedest noorsool, sest peab arvestama seda hääd ja usklikku tahet olla ja ka näida sellena, milleks end kujutetakse. Kui palju ka sellest hiljem maha häbenetaksegi, võib alles jääda siiski osa kaelamurdvast kerge-meelsusest ning ülevast tungist, ja see ongi see ilusam ja elustavam, värviandvam kõigele loomingu-le hilisemas arenemises; olgu ta õnnistet see-pärast ka selles oma seisukorras, kus ta veel mingi väärtus pole, vaid banaalne ja triviaalne unistamine. Kõik need esemed, mis noorsoo kirjanduses sarnast käsitust leiavad, nagu näit. ilnamured, piinad, kired, kained elutarkuse konse-kventsidki, on kõik sedasama, mis hiljem oma täiuses esineb tõelises ja surematust kunstis ning kunstiteostes, siin ainult ääretu abstraktsusega, kõlkuvalt ning kõlkaliselt; kogu noorsoo kirjan-dus on kaja neist väärtusist, millega toidab end kõikide aegade suurkirjandus. Kirjandusse ene-sesse ei ulatu ta aga ise pea kunagi, kuna noo-rusel puudub võime haarata kunstiteose terviku-list ja laitmatult iga oma osaga ja sõnaga ühtla-selt mõjuvat hinge; selle aset täidab esialgul

püüe olla originaalne lauses ja mõttes, luua sätendavaid lauseid, milledes vaimu teravmeelsus kattub tundmuse veel vabama ja habratsevama ülekullaga. Olgu niipalju öeld kunstilisest küljest.

Ma arvan end kõige osavamini tegevat, kui toon kolm näitust, kolm lauset noorsoo loo-mingust ja nende varal katsun luua terve pildi pääjoontes noorsoo püüetest ning huvidest.

Kõigepäält avaldub noorsoo tahete kon-spekt juhtõnades ning toimetuste sissejuhatuses, kuna näitusi sellest toome Pärnu koolinoorsoo 1922. a. detsembrikuu aegkirjast nr. 1, mis on üks uuemaist kättejuhtund numbrest.

„Kaua tahame jõrmida oleviku kirstkaanel, seisten mannetuina, vaikivaina, reaalsena, täna-päeva orjena jõuetumalt pää norus, anduden, alluden tänapäeva selgrootu santherrale...“

See olgu valimata näiteks leekivast, sõja-kast mõttevoolust ning ühtlasi selle kui ka üldse noorsoo mõttevoolude traditsioonilisest väljen-dusviisist. Iseloom on palju ja selle järele tuleb vahel ilmsiks ka elupõlgelisi, üleolevaid, aga ka heldunuid ning vaimustetuid jooni, kuid üldiselt on lausestus kivikindlaks kujunenud ja näitab neile kõikidelle meeolul-aladelle üks ja sama olevat: mingi noorsoolik uute sõna ja vormimoodustuste anarhia, mis oma korduvuses paistab enam mitte isegi anarhiana, vaid kaunis ühtlaseks muutunud võltsklassilisena traditsioonina (kui tarvitada siin terminite nii kui nii vähendet tähenduste juures klassilise pähe meie moodsat kirjakeele uudistust, mis iseenesest on hää ja tarvilik, leiab aga noorsookirjanduses niisugust harrastust, et ta sääl enam teadusena ei kesta, vaid eseseisvaks kunstiks muutub, nii et ta sääl täidabki kunsti aset). Nii siis sõjakas ja kirglik elujõud ning elukujundamise tungid on üheks tunnuseks noorsoo idealismis; see vool esineb kõige enam just juhtõnades, saatesõnades, mis moodustavad tähtsa osa igas albumis, kuna ena-masti iga number, mitte esimene üksinda, ava-neb niisuguse pühendusega. Mildest saab tõu-keid sedalaadi luuleline inspiratsioon? kõigepäält muidugi nooruse kärsitumatusest ning teguhi-must; noorus on tuli ja temast lõõmab see välja nii põhjusega kui ka ainult vähemagi puu-dutuse tõttu, võivad olla kõige juhulikumat ning üksikasjalikumad silmapilgudki. Meie noort-sugu juhatav jõud ei tea aga vististi kaugeltki

mitte, kui palju sellest käärivast energiast ning võitlusjulgest trotsist on sihit kõige päält just tema vastu; ei tea, kui palju temagi on olnud omamoodi inspiratsiooniallikaks. Kaudu üldiste ilmaparandavate tendentside, läbi igatsuste paremate, selgemate, väärtuslikumate tõdede ning elu poole, rahulolematuse tänapäevaga, esi-
 neb kentsaka järskusega päevakajaline tuum, nagu käesoleva tsitaadi puhul; see „santherragi“, millest on kõnelus eelmises tsitaadis, asetub aanimena koolinoorsugu taband kitsendava poliitika puhule. Noorsugu on kardetav ollus pedagoogile, on olnud ja saab alati olema. Kas aga seepärast koolidest välja tulevad halvemad inimesed, on hoopis teine küsimus. Midagi pole sellele parata: kõikidel aegadel, kuni kestavad noorsoo ajakirjad, on ka seesugust üleslõõmist astla vastu. Säl avaldub koolinoorsoo vabadust otsiv hing. Ja nii nõrk kui see jällegi on kunstiliselt, on seda hää ja meeldiv vaadata niisuguselt ilusalt vaatekohalt ja tunda sümpaatiat, mitte tema üksiknähtuste kohta, vaid selle elava ja igatseva vaimu vastu üldse.

Nüüd toon siin näituse, mis on teisest, noortsugu loomingule äratavast vallast; see on vabavärsi armastusluule ja sellega nii mugavalt otsivate elufilosoofiliste ning nukrutsevate küsimuste luule.

Mu hing:

Kiravad, ähmased on sinu koorid,
 Vaevalt aimatavad teistele,
 Mu rahu hing — kuradi ookean,
 Miks oled nii mõõtmatu, otsatu, ääretu?
 Kas selleks, et leiaks sus ruumi,
 Kepsutaks sinus mu saatanlik vaim...¹⁾

Seesugusest luulest hakkaks natukene õudne, kuid see'p see ongi, et luuletajal väiksempi mure paisub kosmiliseks tundmuseks, „laulikud õhkavad tähtede taha...“ Ainukene puudus on siin see, et on tegu noorusega, kellel pole pidavaid tsentre, mis hoiataksid, kunas liiale on mind, ning kunas suurepärase sõna tühjaks kõlksuks muutub, mis luuletust enesega kaasa kisub hullu rappa, nagu käesoleval korral see „saatanlik vaim“, kuna algus vägagi hää — Mu hing:

Kiravad, ähmased on sinu koorid . . . siis edasi ei tule enam midagi, lõpuks aga lõõb nooruspasun armetult pähe.

Üldse see suur hulk armastuslüürikat on teine aine pääle abstraktsema elufilosoofia ja idealismi. Tema juuri on näha juba esimeseski. Kogu kirjandus saab toitu temast; mitte üksi noorookirjandus, sest siin on ta veel küllaltki abitul kujul. Ometigi on vast neil ilukirjanduslil katkeil, millel on seesugust jutustuseset, kõige enam kirjanduslil laadi, sest siin tulevad ilmsile teat intriigi, sündmustiku, tõelisema (mitte enam abstraktse) tundmusegi ja värvingu tarvita-
 miseoskuse mõisted. Jällegi on see ainult kaugeim kaja ja nõrk helin omas pretendeerivuses kunstilise vormi pääle; abitu ja alasti oma otsekoheuses kui ka fantaasias. Kas ei ole huvitav, kui bioloogiliselt õieti avaldub põlv oma arenemises nagu ta on — suures enamuses lüüriiline, pateetiline, idealismi pooldav, ka juba mässava verega kuid lahendust otsiv esialgel ainult abstraktses idealismis või kurvameelsuses; teisel on ta aga juba päädtõstev lihtne ja naiiv tunne. Isegi poseerimised selle ainega on lihtsad ja läbi-
 paistvad. Armastuse ained on ju õieti kunstile vesi vesiveskile; iseäranis mis puutub esialgsesse kunstilisse arenemisse, mis aga rääkida siis veel noorsoost mis põdema hakkab „neetud küsimuste“ ajajärku. See pole mitte teht kirjandus, mis avaldub nois ajakirjes, see on niisama vähe teht, kui kõik need luuletused ja päevaraamatud pääpatjade ja voodipesu vahele peidet. Nende abitus ja väärtusetus ei osuta neid veel tehtuiks; see on hoopis teine liik loomingut. See on õige nooruse kirjandus, oma ja eneselle vastaval kõrgusel ja jõuvahekorras. Vanemad ei saa tema väärtusist aru ega suuda selle järele teda maitsta, samuti nagu ei huvita neid enam koolinoorsoo muudki lõbustused ning mured, kuid see kirjandus elab oma täitsa reaalsel ilma oma täie väärtuse juures, mis on üleminek ühelt põlvelt teise.

Nende noorsoo iseseisvate väärtuste hulka kuulub kahjuks ka lõpmatu hulk kirjavigu, mis johtuvad püüdest olla keeleliselt modern.

Muidugi ei ole ülemineku vahed sugugi kindlad kriipsud ja palju seisab piiril; palju on vast ehk koolinoorsoo enesegi seisukohalt maitsetu ning nõrk, mida avaldavad sagedased märkused toimetustelt, milles nad seda häda

1) Ajakiri „Tungat“, sellenimelise Tallinna seltsi väljaanne, 7. nummer. H. Pärtel poja luuletuspainusest „Põlevad õied“.

kaebavad. Kuid on ka ilusaid toone ja häid asju, mida häämeelega sirvid, ja olgu sellega lõpetet minu näituste rida, kui toon viimase näitusena ja lõpumotiivina ühe mulle enesellegi meeldind luuletusist, mis räägib õieti vaikset ja idüllilist keelt, mis aga oma tagasihoidlikkuses on vististi vabanend noorsoo haigusest moderni poole kõige paremate tagajärgedega; niisuguse sümpaatilise asja nagu on kellegi J. Mõte luuletus.

„Õhtu“¹⁾.

Päev kärarikas sumas veel,
teil sõelus rahvakari
ja linna valgeil katuseil
käis õhtupilve vari.

Aeg ajalt kandus minuni
to askeldus nii sume,
kui imeline harmonii:
Koor mühisev ja tume.

Kesk seda kõike imelik
mind looris unelmine
ei tea kas uni oli pikk,
kui tuli ärkamine:

Nii tasa, tasa elu hääl
mul sumas nagu unen;
vait käisid varjud seinte pääl
poolunelevain poosen.

Ja vargsi minu akna een
kuu seisis rõõmsal palgel,
ja mulle näis: mu uinuden
ta valvas minu jalgel.

Õõ, kuulsin, kõndis tänavail
kesk siluette karju
ja päike laotas pilvedel
veel viimast purpurvarju.

Olgu see meeletuletav Anna Haava ja Sõõti ning Enno laule; ühtlasi aga tulevad mulle meele ka need lihtsad viisid, millede algupära ammu üle Euroopa on kohisend ja mis nüüd juba teistkordselt austusse tagasi näivad tõusvat oma kodumaal — noorsaksa Heinrich Heine

laulud, mis teenida võisid ja pididki vormi ja viisi eeskujudena meiegi laulikuile. Noorte loomingus on see laulmisviis juba seepärast õnnelikum, et tema oletab palju enam selgust, südamlikkust ja nooruslikkust. Nii on ka J. Mõtte käesolev laul niihästi selge kõla poolest, on aga ka niivõrd tugev oma luulelises pakkuvuses, et peatumine temal, iseäranis kui tuled noorsoo muude liialt omapäraste ja bizaar ürituste juurest, teat mõõdul karastavalt ja rahustavalt mõjub.

Ja samuti õnnistavat andi avaldab nüüd juba tunt, käesoleval korral alles noorsoo albumist¹⁾ esinev J. Jaik, kellel värvikates ja viisivahelduvmates lauludes eelmisest veidi rõõmsameelelisemalt, umbes Mägi maalide taoliselt kerkivad sarnased looduskujutlused, nagu selles luuletuses võrumaa laulude tsüklist

Ulatagem kokku käed!
Hõbenaer on järveveen,
kõrged lõhmused on meen,
Sinetavad kaugel een

Sinikupulised mäed, —
Tunden kergelt tuulevehet
värisevad vahtra lehed,
rukipõllu päie kehete
merd kui laenetavat näed . . .

Nii pöördub pilk kaugemate ürituste poole ja tulevad sellest katsumisetulest välja uued luuletajadki, veel selgusetud oma võimiste kõikesuses, nähtavate eeldustega aga suuremateks tegudeks.

Kirjandusest.

Viisnurk I. Kirjanduslik aegkiri. Võru Keskkoolide Noorsoo Liidu väljaanne. Toimetaja A. Antson²⁾.

See aegkiri pole mitte otsekohe noorsoo aegkiri vaid temaga on toimetaja Antson püüdnud noorte, kirjandusse teed otsivate jõudude abil saada niisuguseid

1) Tallinna noorsoo ühingu „Tungla“ samanimelisest albumist nr. 7. 1921. aprillist.

2) Käesolev arvustus vaatleb „Viisnurka“ vaid kirjand. seisukohalt, jättes kõik „rahvuse- ja moraaliküsimused“ lahendada kahele sel alal kompetentsemalle asutusele — haridusministeeriumille ja „Võru Teataja“ toimetusele.

1) Tartu õhtu-reaalgümnaasiumi õpilasühingu ajakiri „Rada“ nr. 3, märts 1922.

gust väljaannet, millele oleks täitsa iseseisev kirjandusline ja kunstiline väärtus. Nii on ta koguteos, milles viis autorit moodustavad viisnurga. Säält näib tulnud olevat ka aegkirja nimi, ebamäärane, kuna ta ju samade autoritega kesta ei või. Või soovib vast ehk toimetaja seda põhimõtet jätkata, igas järgmiseski numbris ainult viiel autoril esineda lastes, kuigi autorite nimed vahelduksid. Siis oleks see huvitav. Kõikumine on ainult kui kaua suudab kesta „Viisnurk“.

Et on olemas liigutus väljapaistvuse ja suurejoonluse poole, mitte ainult noorsookirjanduse raamidesse jäämine, siis peab hinnata katsuma kõiki kirjutusi just sellelt seisukohalt, mille pääle nad pretendeerivad: kas ja kui palju nad meie kirjandusele küpsed on. Üldiselt ei ulata tasapind veel nii kaugele, küll aga osalt, ja, peab ütleva, ühe luuletuse läbi kõigepäält, mis eraldult küpsena üle kõige muu välja paistab. See on Juhan Jaik'i võrumurdeline luuletus „Mälestys“. Ühe luuletuse järele ei või küll teha liiga põhjanevaid oletusi luuletaja väärtuste ja võime ulatuse kohta, kuid käesolev vähemalt tunnistab, et siin on tegu andega, mis ennast juba avaldada oskab. Kogu luuletus on ühtlane ja ilus. Päälegi on ta huvitav oma erandilise luulepriisimiga, peaaegu programmiline, kuna temas on väljaõeld missugusist allikaist on pärit Jaiki luulesoon.

... Siis oll mu hing yitsainus laulukõla
 Kui käve lehemõtsan salatiid,
 Ja kõivuossa musutiva õla.
 Sääle ega ossa jaoss oll laululind,
 Ja üle mõtsu sõudse pilvimõla
 Ja kaugel kaie liivamäerand.

Jaiki juures on vast natukene tagasipöördumist vanema, pikaldasema aga selge ja voolava laulu poole, mille pääväärtus on just laulvus. Käesolev luuletus esitab teda kalduvusis looduse, kodunurga ja lihtsa tundmuse austamise. See tendents, mis vanemal põlvil korra väga äldine ja oma üldsuses kurnatult ilmetuks oli muutund, ja seepärast hiljem põlguse all oli, on Jaiki kaudu värskelt jälle nagu uudis, ning tugeva luuletaja ande läbi võluv — tendents tagasi pöörduda looduse poole, mis tumma süüdistusena luuletuse lõppsõnadest avaldub:

Ning nakkas syämel vallus, rasse miil,
 Kui egayts neist ytlas umma keeli:
 Mis lätsid ära, põlassi sa meid?
 Miss jaos kitsas pei sa mõtsateid?

Antsoni, kelle teosed täidavad poole tervest „Viisnurgast“, kirjanduslik isik näib võtnud olevat ka juba kindlama ilme. Kuid see ilme on ise udusus ja aimamine. Niisugune on luuletus „Üle havva“. Samuti on ka novell „Ise“ nagu suur unenägu ja just nagu unenägu, kogu oma jooksvas ja segat katastroofilikkuses. Neil on see suur puudus, et nad taotledes ainult puhast meeoleolu, seda paksudes värvides, tihti

abinõutult ja vahenditult määrata tahavad, nimetades otsekohe just seda peenelt värisevat külge mida nimetada ei saagi, vaid mis peab saabuma iseenesest. Ta apelleerib otsekohe udususele („Üle havva“) ja õuduselle („Ise“).

Niisugused laused on haavavad, kui nad tiheidalt ja põhjendamatult novellile aluseks on säet, nagu seda on novellis „Ise“ näituseks:

„Oli hingen ja ymbrusen ääretu võoras ning imelik...
 Kogu maa oli muutund haudseks...
 Õudus varitses vahel puude ning metsad olid täis hirmu...“

Kas see ütleb midagi, või kas on sedasugust raske ütelda? Seda võib ju uskuda et autoril seesugune elamus on võind olla, aga see pole saand niisuguseks elamuseks, mis oleks küpsend luuleks. Ta on abitu lugejasse ülekanutama.

Samuti luuletuses „Üle havva“ udususe ja aimamise päälesundivus:

„Kõik kaob aimamiseks
 asjaliseks
 liiga ruttu.

Siis seistes jälle aiman
 Inimest. (Inime on suure tähega, sümbool.)

Kõik jälle halli pimedusse,
 Kestvalt, tuhmilt ära kaob...“

Nii kaobki kõik kolmel leheküljel õeldu mingisugusesse rahuldamatu uttu. Ja kui seda just tahtudki on, siis läheneb see retseptile, kus paljude häälitate kordamisega aju tetaneeritakse. Poolik inspiratsioon, mis selguda pole suutnud trastiliseks loominguks. Antsonil on aga muidu kunstiliselt rahuldav stiil, vähemalt vormilisest küljest, mis tema töid ümarrikkudena laseb tunda.

Teistest esinejast oleks varajane rääkida. Albumis esitet keel on õnnetult modern. Moderniks võiks ju nimetada seda nähtust, kui meie praegusel kirjakeele vormide uuendusel, uuendusi asjasse süvenematult ja seetõttu vigaselt tarvitatakse.

Ado Kalamees.

Aastakäigu lõpul.

Käesoleva numbriga lõpeb „Uudismaa“ V aastakäik. Viieaastase heitlemise kestes küll majandusliste, küll vaimliste raskustega on see esimene aastakäik, mis suutnud välja anda etteseat mõõdu — vähemalt väliselt, on esimene aastakäik, millest ilmund kõik lubat numbrid ilma kaksik- ja pooliknumbriteta, vaid koguni ant eralisedena ja viimase numbrisuurendamisega rohkemgi materiaali. Ei saa salata, et ka vaimliselt on viimane aastakäik tugevam teistest. Kahtlemata on selleks kaasa mõjund kontakt aastate poolest vanemate ent nooruslikult mõtleivate isikutega.

Aineliselt lõpeb käesolev aastakäik paremini, kui kunagi varem, hoolimata endisilt aastalt pärandet suurest võlakooormast ligi 80000 mk.)

Kuigi siit – säält kuulda olnud tavalisti põhjendamatu nurin toimetuse meeleolu mõnigi kord kibedaks teind, lohutame end ometi arvamisega. et „Uudismaa“ enam-vähem siiski on olnud üheks mõjuriks meie noorsooliikumise kujunemisel ja leidnud poolehoidjaid nende hulgas, kes tahtnud täie innuga kaasa elada me noorsoo vaimlisi otsinguid.

Omi asjus.

Käesoleva numbri erakordist suurust arvesse võttes on ka ta hinda 10 marga võrra tõstet. Tellijad saavad aastakäigu endise hinnaga.

„Uud.“ I, II, III ja IV aastak. on praegu kokkukõidetult toimetusest saadaval. hinnaga I – 75 mk., II 50 mk., III – 140 mk. ja IV – 120 mk.

„Uudismaa“ tegevtoimetaja A. Juhanson'i väljamaal oleku aegu (juuni k.) täidab tema aset J. Johanson. Ühtlasi on A. Juhanson end „Uud.“ toimet. üldse vabastada palund

Kirjavastused.

Kuna „Uudismaa“ tänavuses aastakäigus võrdlemisi vähe leidis noorte ilukirjanduslikku loomingut ja lugijategi seast tihti kuuldus sellekoha-

seid soovivaalduisi, otsustas toimetuse viimse selle aasta numbri määrata täielikult noorte kaitseile sellelgi alal.

Käesolev number ei taha seega olla seevõrra eliidlik koguteos, kuivõrra ülevaate võimaldaja noorsoo sellekohaseist harrastusist üldse. Rõõmustavalt rohke kaastöö hulgast on püüt võimalikult iga autori esitada mõne näitega, kuigi ühe töö väärtus kõigel, teisel madalam. Ei ole midagi parata, et seejuures siiski välja on jäänd mõned saadetused tervelt. On siiski olnud ruumi liig vähe ja töödki trükkimiseks liig nõrgad: nii harilikult liig udused, vormitud või liig vähe-iseivad kuigi vahel on „originaalsuste“, uute võrdluste ja metaaforite otsimises mindud ots-e kurioosumiteni

J. E. R. m. „Uulitsalapsed“ veel nõrk, samuti luuletused.

A. Manala. Mõned read hääd aga kogu luuletus amorf ja naiiv.

E. K. Nõmme. „Kult“ kaunis huvitav oma materjalistliku lopsakusega – aga vist küll „Uudismaale“ ainult naljaks saadet. Päälegi pole toimetusel seekord lusti selle moraali pärast hamini noomitusega ülemaaliselt kuulsaks saada.

G S-r. „Aken õhhe“ ikkagi veel liig udu- ja kist, samuti tõlge.

Toimetusel on häämeel tänuga mainida kirjanik F. Tuglast, kes tööde valikul lahkesti abiks olnud.

„Uudismaa“ hääks toimepandud korjanduse aruanne.

Käesoleval õpeaastal korraldeti „Uudismaa“ hääks rea vanemate seltskonnategelaste (J. Tõnisson, G. Suits, Fr. Tuglas, G. Ollik, A. Reeben, V. Ernits, M. Univer ja E. Martinson) kaastabil lehtedega korjandus. Korjanduseks trükiti 250 lehte, millest välja anti 186 lehte. Nendest on senni tagasi saadetud 149

Tagasisaadetud lehtedega on kokku tulnud järgmised summad:

Nõ	mk.	Nõ	mk.	Nõ	mk.	Nõ	mk.	Nõ	mk.
2	2200.—	42	260.—	83	100.—	117	350.—	177	450.—
7	500.—	43	945.—	84	50.—	118	395.—	182	125.—
10	300.—	44	655.—	86	1581.—	119	400.—	183	90.—
11	300.—	46	1000.—	89	175.—	120	200.—	184	85.—
12	100.—	47	650.—	90	620.—	122	105.—	185	391.—
13	100.—	50	3600.—	93	275.—	123	25.—	186	1300.—
14	1200.—	51	442.50	95	300.—	124	205.—	187	2000.—
15	100.—	52	415.—	97	45.—	126	145.—	189	1550.—
16	55.—	53	1285.—	98	250.—	127	200.—	190	568.—
17	300.—	55	553.—	101	300.—	129	180.—	191	50.—
20	100.—	56	100.—	103	147.50	130	35.—	192	90.—
22	50.—	58	700.—	104	425.—	132	625.—	197	500.—
26	650.—	59	2500.—	105	50.—	135	200.—	199	200.—
28	390.—	60	100.—	106	200.—	156	298.—	203	750.—
29	400.—	62	200.—	107	525.—	157	400.—	204	550.—
32	100.—	63	100.—	108	875.—	160	331.—	205	2300.—
33	600.—	64	50.—	110	25.—	161	19.—	206	200.—
35	325.—	68	150.—	111	25.—	162	425.—	210	30.—
36	500.—	69	100.—	112	300.—	165	50.—	211	1000.—
38	169.—	77	125.—	113	240.—	167	285.—	212	1770.—
40	650.—	80	200.—	114	310.—	171	920.—	218	1500.—

Kokku 51819.—

Tühjalt tulid tagasi lehed Nõ 6, 19, 21, 23, 30, 31, 54, 65, 66, 67, 71, 73, 75, 87, 94, 96, 109, 121, 125, 131, 133, 136, 137, 138, 154, 159, 164, 166, 168, 170, 172–176, 178, 179, 180, 181, 188, 193, 195, 198, 200, 201, 202, 213, 215, 216, 217, 219.

Kõige suurema summa olid korjand E. K a d a k — 3600 + 1000 mk. (Nõ 50 ja 211), K a s v a t u s e toimetuse — 2500.— (Nõ 59), V. Üprus — 2300.— (Nõ 205), A. J u h a n s o n — 2200.— (Nõ 2), L. A l l i k — 2000.— (Nõ 187).

Suurematest annetustest on nimetamisväärne (üle tuhande) A. J u h a n s o n — 2000.—, N. N. — 1000.— E. M a r t i n s o n — 1000.— jne.

Eelpoolnimetatud seltskonnategelasile, kõigile korjajaile ja lahkeile annetajaile avaldab tänu „Uudismaa“ toimetuse.

Vastutav toimetaja: cand. hist. Peeter Treiberg.

Toimetuse: A. Juhanson, A. Anni, Jul. Johannson, D. Karopun, E. Laid, L. Leeman, S. Perv J. Rosental.

Väljaandja: E. Koolinoorsoo Keskkliit.

Toimetuse aadress: Tartu. Postkast 79. Toimetaja kõnet. iga p. kl. 12–2 Jakobi t. 8, telef. 404.

